

~~Y. II-408~~
~~B. 250.~~

II-264

NAUKA

O RAKOUSKÉ ÚSTAVĚ

ku potřebě

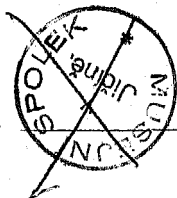
učitelův a chovancův

na průpravných učitelských.

Z Obentrauta přeložil a vzdělal

Fr. Vymazal.

V Brně 1878.

V komisi knihkupectví Karla Winklera.

Tiskem a nákladem Vil. Burkarta.

2631

7

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PEDAGOGICKÉ FAKULTY
HRADEC KRÁLOVÉ

Signatura V 509

Inventár. č. 800746

Slovo ústava, utvořené podle latinského *constitutio*, bereme ve dvojnásobném smyslu. V širším smyslu znamená zřízení státní vůbec čili způsob vlády kteréhokoli státu; v užším smyslu ústava čili konstituce znamená zřízení zastupovací (representativní), když panovník vykonává moc zákonodárnou spolu se zástupci lidu.

Nauka o ústavě (německy *Verfassungskunde*) jest částka statistiky čili státopisu.

Mocnářství rakouské má zřízení konstituční (ústava v užším smyslu).

1. Rodina.

Rodiče s dětmi skládají rodinu (*die Familie*).

Svazek rodinný zakládá se manželstvím (*die Ehe*).

Manželství jest nerozlučné spojení dvou osob různého pohlaví.

Dvě osoby, které se nerozlučně spojit, či které v manželství vstoupiti chtějí, musí napřed vyjádřiti svou vůli, že tak učiniti chtějí, a tomuto oboplnému vyjádření vůle říkáme manželská smlouva.

Svaté náboženství chce také tomu, aby svazek tak důležitý, jímž dvě osoby na celý život se spojují, dostal církevní zasvěcení; slavnost církevní spojená se sňatkem nazývá se církevní požehnání.

Sňatek manželský záleží tedy ze dvou skutků, ze skutku občanského a ze skutku církevního. Občanský skutek jest smlouva manželská (*der Ehevertrag*), církevním skutkem jest kněžské požehnání svazku manželského. Skutek občanský musí se vždy státi před skutkem církevním.

Podle našich zákonů povinen jest kněz dáti osobám, které vstupují do stavu manželského, netoliko církevní požehnání, nýbrž on má řídit také skutek občanský, to jest, snoubenci (ženich a nevěsta, *die Brautleute*) mají se před ním vyjádřiti,

že hodlají spolu uzavřít manželství. Kdyby však kněz k tomu povolaný zdráhal se vyslechnouti vyjádření snoubencův z příčin, kterých státní zákon neuznává, potom mají snoubenci na vůli učiniti takové vyjádření před c. k. okresním hejtmanem, a takový sňatek, který se stal před c. k. okresním hejtmanem, nazývá se sňatkem občanským (eine Civil-Ehe).

Smlouvou manželskou vznikají manželům práva a povinnosti jednak mezi nimi, jednak mezi nimi a jejich dětmi.

Smlouvou manželskou zavazují se manželé, že budou žít nerozlučně pospolu, že dívky své dobře vychovají a že ve všech příhodách života jeden druhému bude pomocen.

K dětem svým mají rodiče povinnost starati se o jejich život a o jejich zdraví, opatrovati jim slušnou výživu, rozvíjetí jejich vlohy tělesné i duševné a vyučováním založiti jejich budoucí blaho.

Děti jsou povinny poslouchati svých rodičů a prokazovati jim všude lásku a úctu.

Práva, která má zejména otec nad svými dětmi, nazývají se mocí otcovskou (die väterliche Gewalt).

Děti, pokud jsou pod mocí otcovskou, nazývají se nezletilými (minderjährig).

Otcovská moc přestává, když dítě dokonalo 24. rok věku svého. Takové dítě jmenuje se potom plnoletým (grossjährig) a vstupuje v plné užívání práv občanských.

Však také před dokonáním 24. roku mohou se státi děti plnoletými, pány své vůle, když otec se schválením soudu propustí je ze své moci anebo když dvacetiletému synu odevzdá řízení své domácnosti.

Soud může také prodloužiti čas moci otcovské nad dítětem, které dokonalo 24. rok věku svého, když dítě toto pro neuh tělesný anebo duševný nemůže samo spravovati své záležitosti, anebo když za nplnoletí svého nadělalo znatných dluhů, anebo když se dopustilo takových činů, pro něž musí ještě zůstat pod otcovským dozorem. Zemře-li otec, ustanoví soud nezletilým dětem poručníka (Vormund), který nad nimi vykonává moc otcovskou.

2. Obec.

Rodiny žijí v domech. Domy o samotě stojící nazýváme samoty (Einschichten). Několik domů pohromadě činí osadu (Ort, Ortschaft). Bydlí-li několik rodin v jednom místě, vznikají jim různé potřeby, (tak třeba zřizovati cesty a silnice, brániti se tulákům a pod.) a tím povstávají mezi nimi různé poměry, které je potřeba zříditi zákony a předpisy, na př. o užívání veřejných vod, o společné pastvě, o příspěvcích na společná vydání atd.

Společné tyto potřeby jednoho většího místa anebo několika menších opatřuje zvláštní správa.

Takové místo anebo několik menších míst dohromady, které mají společnou správu, slove obec (Gemeinde), správa pak její nazývá se obecním zastupitelstvím (Gemeinde-Vertretung).

Obecní zastupitelství jmenuje se obecním výborem (Gemeindeausschluss) a volí se od příslušníkův obce, kteří mají právo voliti.

Právo voliti mají jenom ti, kteří jsou plnoletí, kteří požívají občanských práv a jsou zachovalí, mají rakouské právo občanské, t. j. jsou příslušníci státu rakouského a kteří platí daň ze svého majetku anebo výdělku.

Právo toto je vzácné a potřebné. Obecní záležitosti budou jenom tehdy dobře spravovány, když správa jejich odevzdá se mužům hodným, poctivým a rozumným.

Proto mělo by se míti za to, že každý volič dá svůj hlas jenom nejhodnějšímu mužům obce své. Ale bohužel tomu nebývá vždy tak. Mnohdy derou se lidé z pouhé ctižádnosti k veřejným důstojnostem nemajíce potřebných k tomu vědomostí, jiní domáhají se veřejných úřadů ze zisknosti. Všichni pak, kteří chtějí býti zvoleni do výboru obecního, vyhledávají si přátele mezi voliči.

Ne všichni voliči jsou tak pevné povahy, aby odolali dorážejícím na ně kandidátům, ne všichni voliči jsou tak prohlídaví, aby posoudili, hodí-li se kandidát čili nic. Když tedy někteří voliči na místě, aby šli volit, zůstanou doma a myslí, však oni

zvolí dobrý výbor i bez nás, potom se může snadno státi, že se dostanou do výboru mužové, kteří obec jak náleží nezastupují a jejího blaha nejsou dosti dbalí.

Potom nelze této chyby tak brzo napravití. Proto neopomíň žádný příslušník obecní vykonati voličské právo své a dej hlas svůj jenom tomu, koho podle nejlepšího vědomí a svědomí svého považuje za nejlepšího a za nejschopnějšího.

Obecní výbor skládá se v malých obcích z 8 osob, ve větších z 12 až 36 členů. Všecky tyto osoby nemohou se den co den scházeti a přece třeba vyřizovati v obci každý den nějaké práce. Také nelze obtěžovati obecní výbor všelijakými malichernými záležitostmi.

Proto zvolí obecní výbor ze sebe obecní představenstvo, to jest starostu a radní.

Obecní výbor radí se jenom o nejdůležitějších záležitostech obecních. Všecko ostatní opatřuje obecní představenstvo anebo představený sám. Představený řídí schůze (hromady) výboru a představenstva, zastupuje obec před úřady a před druhými obcemi, dohlíží na šetření zákonů, stará se o veřejný pořádek a vykonává rozkazy úřadů a usnešení obecního výboru a představenstva. Starosta (purkmistr) je říkáje hlava obce.

Proto zavázán jest každý v obci zákonem, aby představenému, když koná svůj úřad, prokazoval úctu a byl ho poslušen.

Kdo by toho neučinil, kdoby neposlechl rozkazů představeného, toho by stihl zákonný trest; podle toho, jak se proviní, naložilo by se s ním třeba i jako se zločincem.

Však kdyby i žádného trestu nebylo, musil by ten, kdo představenému obecnímu poslušnost odepřel, styděti se sám sebe, seznáv, že jednal neprávě.

Sebe menší dům musil by zahynouti, kdyby hospodář pořádku si nehleděl a kdyby nechal každého dělati, jak se mu zachce. Čím hůře bylo by v obci, kdyby každý jednal po své hlavě. Jeden by chtěl to, druhý ono, a tím povstal by takový nepořádek, že by nikomu nebylo volno. Proto jest

potřeba, aby v obci jedna vůle panovala, a vůle tato jest zákon (das Gesetz.) Vykonavatelem pak zákona jest představený obecní, proto každý v obci musí se podrobiti tomu, co představený, vykonáváje zákon, poroučí.

Dobry občan nepřestane však pouze na tom, co mu představený poručí. Vidí-li, že představený potřebuje ku provedení zákona jeho pomoci a přispění, poskytne mu tuto pomoc co nejochotněji a bez vybízení. Tak musí vůbec jednati, poněvadž každému člověku na tom záleží, aby se zákony svatě zachovávaly, neboť bez nich nebude pořádku, bez pořádku nebude bezpečnosti, nebude lidského bytí. Kromě toho mají členové obce ještě jinou mocnou pobídku, aby představeného v úřadě jeho co nejvíce podporovali, a tato pobídka jest občanská cnota.

Vždyt každý člověk miluje obec, kde se narodil, na niž ho poutají krásné upomínky mladosti, kde žijí jeho rodiče, jeho bratři a sestry, jeho přátelé. Přeje si, aby tato obec prospívala, aby měla dobré zřízení, kterým by se zabezpečovalo blaho jejích příslušníkův, aby toto zřízení se zdokonalovalo a dále pěstovalo.

Zachovávatí a dokonalití taková zřízení náleží předně představenému a výboru obce. Ten i onen povolán byl důvěrou svých spoluobčanů k úřadu, jež zastává. Tuto důvěru třeba tedy ukazovati představenému i výboru, když úřady své konají. Tuto důvěru musí k nim chovati obyvatelstvo zvláště tehdy, když se zasazují o dobro a o zdar obce.

Velikých věcí lze dosáhnouti jenom společným působením, jenom silami spojenými. Tam kde se jednotlivé síly rozptýlují, nezdaří se nic dobrého.

Tak ukazuje se tedy občanská cnota ve vzájemném působení obecního výboru a všech jednotlivců ku blahu obce, a blaze obci, kde každý příslušník proniknut jest touto krásnou cnotí. Štěstí a požehnání ubytuje se potom v každém domě, v každé chaloupce.

3. Stát.

Božská prozřetelnost ustanovila pokolení lidské k tomu, aby se stávalo lepším, šlechetnějším, aby se čím dále tím více zdokonalovalo. Aby tohoto svého účelu tím snáze a lépe dosáhli, lidé již záhy počali se spolčovati. Jest mnoho takových společností či jednot na př. k zisku, k zábavě, ku vzájemné pomoci. Nejvyšší všech společností jest stát.

Stát jest sjednocení lidí k tomu konci, aby společnou ochranou jak jednotlivý člověk prospíval, tak všichni dohromady dosahovali nejvyšších úkolův, které jsou člověčenstvu vyměřeny. Každý člověk žije v některém státě a přináležel k němu. Stát, do něhož my náležíme, jest mocnářství rakousko-uherské.

Stát skládá se z jistého území a z lidí, kteří na území tomto obývají. Poněvadž bydlíme na území státu rakouského, jsme rakouští státní občané.

Nejsme spolu uherští státní občané, poněvadž mocnářství rakousko-uherské záleží ze dvou států, ze státu rakouského a ze státu uherského; tyto dva státy mají však jednoho panovníka a některá státní zřízení společná a v tomto ohledu činí jediné mocnářství. Ne všichni, kteří bydlí v rakouském státě, jsou rakouští státní občané. V našich městech a dědinách žije mnoho lidí, kteří sem přišli jenom na kratší nebo na delší dobu a kteří se potom vracejí do své vlasti, tak jako my někdy cestujeme do jiných států buď po zábavě anebo že tam máme práci. Takoví lidé jsou cizinci čili cizozemci (Fremde, Ausländer). Aby byl někdo občanem rakouským, musí býti dítětem rakouského občana. Žena cizozemka, která se provdá za rakouského občana, nabývá tímto sňatkem rakouského práva občanského. V jistých případech uděluje vláda cizozemcům rakouské občanství.

Cestami do ciziny nepozbýváme rakouského práva občanského. Naopak rakouští občané vázání jsou rakouskými zákony také v cizozemsku anebo na lodích, když po moři se plaví. Rakouského občanství pozbudou jenom tehdy, když se vystěhují, to jest když se stanou příslušníky cizího státu.

Kdo se chce vystěhovati, tomu nečiní se žádná překážka; jenom neučinil-li dosti své branné povinnosti, povinen jest po-

žádati u politického okresního úřadu za povolení vystěhovati se.

Země, jejíž občany jsme, jest naše vlast (Vaterland). Naši vlastí jest tedy rakouský stát (der österreichische Staat.)

Jest přirozeno, že stát, jehož občany jsme, více milujeme nežli kterýkoli jiný stát, ba tato naše láska má se obmezovati tímto jediným státem, naši vlastí totiž. K cizím státním můžeme chovati vděčnost hlavně jenom tehdy, když naši vlasti dobré služby prokázaly a jí užitečny byly.

Láska k vlasti sluje vlastenectví čili patriotismus. Vlastenectví jest jedna z nejkrásnějších cností, ono jest květ všech cností, které člověka zdobí, neboť záleží v tom, obětovati sebe a svůj statek, všecko, co nám milého a drahého jest, když jde o to zachovati vlast.

Lásku k vlasti má každý člověk jako posvátný plamen chovati a pěstovati, aby nikdy nevyhasla, ba ani neochladla, neboť ten není hoden nazývati se státním občanem, kdo ve chvíli nebezpečení nepřispěje své vlasti na pomoc všemi silami svými, kdo není hotov, když ho vlast zavolá, kdo nečiní rád a ochotně, co na něm žádá blaho vlasti.

Kde každý občan takovým vlastenectvím prodehnut jest, tam vyplňuje stát snadno vznešené svoje úkoly.

Takové vlastenectví rodí utěšené ovoce jako vzdělanost pořád více se vznášající, blahobyt občanův, moc a vážnost státu, bezpečnost před cizími nepřátely a tím pokoj, který přeje největším pracem kulturním. Z tohoto ovoce má se těšiti také naše vlast, mocnářství rakousko-uherské. Proto budeme se přede vším pilně učiti, abychom si co nejvíce vědomostí nasbírali a jich potom jako mužové užili ku blahu naší vlasti a našich spoluobčanů.

4. Císař.

Pověděli jsme již, že každá společnost lidská musí míti hlavu či náčelníka. Tak jest otec hlava rodiny, představený (starosta, purkmistr) hlava obce. Také stát jako nejvyšší lidská společnost musí míti hlavu.

Tato hlava státu má v různých státech různá jména, jako císař, král, vojvoda, kníže atd. Ve státech republikánských, jako ve Francii a v Severní Americe, nazývá se náčelník státu *presidentem*.

Hlavě mocnářství rakousko-uherského náleží titul: Císař rakouský, apoštolský král uherský.

Jsme-li povinni poslouchati svých představených a jich si vážiti, tím více vyžaduje na nás vznešené postavení panovníka, abychom k němu měli největší úctu a vážnost, abychom mu ukazovali největší poslušnost a zachovávali mu věrnost neoblomnou.

Jasnému císaři našemu povinni jsme největší vděčností zvláště také za to, že velikomyslným činem řídkých cností panovnických dal vzejíti slunci svobody nad národy svými, darovav jim ústavu, která zaručuje každému volnost ve všech oborech vědění, bádání a života veřejného. Vděčnost svou za tento spanilomyslný dar prokážeme vznešenému panovníku našemu největší láskou a úctou, a nejvěrnější oddaností jeho osobě a jasnému domu císařskému.

Jeho Veličenstvo císař jmenuje se:

FRANTIŠEK JOSEF I.

a pochází ze staroslavného rodu Habsbursko-Lotarinského. Na trůn otců svých nastoupil dne 2. prosince 1848.

Každý rakouský občan přeje si vše spatřiti svého císaře tváří v tvář a prokázati mu svou úctu. Ale při tak veliké rozsáhlosti říše naší nedostane se každému štěstí pokloniti se osobně svému panovníku.

Abychom vyjádřili císaři povinnou úctu svou, dáváme mu titul „Veličenstvo“ (Majestät). Mluvíce tedy o císaři, říkáme Jeho Veličenstvo císař, Jeho Veličenstvo císař pán, anebo, poněvadž Jeho Veličenstvo jest spolu apoštolský král uherský, Jeho císařské a královské apoštolské Veličenstvo. Mluvíme-li s císařem samým, říkáme k němu: Vaše Veličenstvo.*)

Podle ustanovení státních základních zákonův jest osoba císařova posvátná, nedotknutelná a neodpovědná.

*) Ve starší češtině říkali: Vaše císařská Milosti.

Císař vydává zákony společně se zástupci lidu, vykonává moc vládní skrze odpovědné ministry a podřízené jim úředníky, uděluje tituly, řády, šlechtictví a jiná vyznamenání, má vrchní velení nad moei ozbrojenou, vypovídá válku a uzavírá mír.

Trůn císařský dědičný jest v rodu Habsbursko-Lotariinském po právu prvorozenství po meči; kdyby nebylo mužských dědiců, tehdy po přeslici.

5. Říšský znak (erb), říšská korouhev, vlajka.

Státní svrchovanost a státní příslušnost označují se jistými znaky. Takovými znaky jsou říšský znak (erb), říšská korouhev a vlajka.

Říšského znaku užívá přede vším císař jako hlava státu. Znak tento jest trojí, veliký, prostřední a malý.

a) Velký znak jest černý dvouhlavý orel, na obou hlavách koruny nesoucí, se zlatými zobany a vyplazenými z nich červenými jazyky. Pravým drápem drží zlaté žezlo říšské a meč státní s rukovětí zlatou na způsob kříže; levým drápem drží zlaté císařské říšské jablko, na němž kříž zlatý postaven jest. Na prsou orlových leží hlavní štít ozdobený příznaky řádův a v devíti hlavních polích obsahující erby zemské i pamětní.

Střední hlavní pole představuje rodinný erb císařského domu: stříbrné příční břevno v červeném poli; v pravo korunovaného červeného lva habsburského v poli zlatém; v levo erb lotariinský: ve zlatém poli kosmé břevno červené, na němž tři kusí stříbrní orli jeden nad druhým sedí. Dvouhlavý orel nalezá se na spodním štítě, nad nímž se skví rakouská císařská koruna. Spodní štít podpírají jako štítonoši dva nohové (gryfové), rozdělení na přič černou a zlatou barvou, mající zlaté zobany a červené z nich vyplazené jazyky.

b) Prostřední znak: na rozpiatých křídlech a ocase orlově jest dvanácte znaků zemských (uherský, illyrský, sedmi-

hradský, moravský, slezský, tyrolský, štýrský, korutanský, solnohradský, dolnorakouský, halický a český).

e) Malý znak jest černý dvouhlavý orl s korunami na obou hlavách v zlatém poli, maje rozpiatá křídla, zlaté zobáky, vyplazené červené jazyky a zlaté drápy; pravým drápem drží žezlo a meč, levým zlaté říšské jablko, na němž stojí zlatý kříž; nad oběma hlavama vznáší se uprostřed císařská koruna. Na prsou orlových jest znak císařské rodiny na třech oddělených štítech, a sice v pravo červený korunovaný lev habsburský vzpřímený ve zlatém poli; uprostřed stříbrné břevno na příč položené v červeném poli (znak rakouský), v levo ve zlatém poli kosmé červené břevno položené, na kterém jsou nad sebou tři stříbrní kusí orlové (znak lotarinský). Znak tento ověšen jest odznaky řádu zlatého rouna, Marie Teresie, sv. Štěpána řádu Leopoldova a železné koruny.*)

Všecky císařské úřady mají na své pečeti malý znak. Také vynikajícím průmyslníkům a velkým podnikatelům uděluje se právo ozdobiti svou firmu orlem císařským a míti na pečeti císařského orla (malý znak).

Říšské barvy jsou černá a žlutá, barvy domu císařského bílá a červená.

Říšská korouhev má na sobě říšské barvy, černou a žlutou a černého orla ve žlutém poli.

Válečný prapor jest podlouhlý pravoúhelník rozdělený na tři rovné pruhy; horní a dolní pruh jest červený, prostřední bílý. Na prostředním pruhu vyobrazen jest ve žlutém rámci rakouský domácí znak ozdobený císařskou korunou.

Prapor obchodní jest také podlouhlý pravoúhelník složený ze dvou rovných polí. Pole u tyče praporové záleží ze tří stejných vodorovných pruhů, z nichž jest prostřední bílý,

*) Hlavní znak erbu má původ svůj ve známém orlu římském, kterého vypočítávali s dvěma hlavami od té doby, co říše na dvě se rozdělila, na západní totiž a na východní. Do Němce zavedl tento znak za erb říšský císař Konrad III. v době válek křížových. Odtud dostal se k nám za císaře Františka.

horní pak a dolní červený. Druhé pole má tři stejné vodorovné pruhy, z nichž horní jest červený, prostřední bílý a dolní zelený. V prostředním pruhu obou polí je žlutě olemovaný štít erbový. Vnitřní štít ozdoben jest otevřenou obloukovou korunou, zevnější štít nese obraz královské uherské koruny sv. Štěpána.

6. Moc zákonodárná.

Obec a vůbec každá společnost lidská může jenom tehdy trvati a se zachovati, když v ní panuje jedna vůle, jíž se všichni ostatní podrobují. V rodině platí vůle otcova, spolky řídí se svými stanovami a ve státu jest takovou svrchovanou vůli zákon, jemuž každý podrobiti se musí. Právo dávatí zákony, to jest vydávati rozkazy, jež každý pod trestem povinen jest zachovávatí, právo toto jmenujeme zákonodárnou mocí.

Podle ústavních ustanovení vykonává moc zákonodárnou v Rakousku císař společně se zástupci lidu tím způsobem, že zástupci lidu poradí a usnesou se o zákonu a že jej potom císař potvrdí anebo že potvrzení odepře, když shledá, že zákon takový byl by na ujmu blahu státnímu.

Potvrzení císařovo nazývá se sankce (schválení). Pokud císař nepotvrdil usnešení zastupitelů lidu, jest usnešení toto osnovou zákona (Gesetz-Entwurf).

Teprve císařským potvrzením stává se osnova zákonem, to jest rozkazem, který zavazuje každého příslušníka státu. Když byl zákon schválen, vyhláší se. Vyhláška tato děje se zákonníkem říšským, který se do každé obce zasílá. Říšský zákonník má vyložen býti v úřední místnosti představeného, aby se do něho každý podívati a jej sobě přečísti mohl, aby seznal své povinnosti je tím snáze plnil.

Když byl zákon náležitě vyhlášen, nemůže a nesmí se nikdo omlouvati, že ho nezná, to jest, když někdo něco opomine učiniti, co mu zákon káže, nesmí se potom vymlouvati, že o tom zákoně nic nevěděl. Taková výmluva jest neplatná, neboť každý občan má znáti zákony svého státu. Vždyt zákony vydávají se k tomu, aby lidé jich byli poslušni; býti poslušným

zákonův jest přední povinnost každého státního občana. Ale jak bude plniti tyto povinnosti, když ani nedbá, zdali a jaké zákony jsou?

Proto, až budeme jednou samostatnými, seznámíme se s každým zákonem už proto, abychom nebyli trestáni, že jsme z nevědomosti pochybili, ale ještě více proto, že jako dobří občané chceme si zákonů vážiti a je zevrubně zachovávat i a to lze ovšem jenom tehdy, když zákony tyto známe.

Nejdůležitější ze všech zákonův jsou ty, které ustanovují, kdo vůbec právo má, dávat zákony.

Těmto zákonům říkáme ústavní zákony (Verfassungsgesetze). Všem ústavním zákonům dolromady říkáme také jedním slovem ústava.

Ústava určuje tedy, kdo má právo dávat zákony, a slyšeli jsme již, že právo dávat zákony náleží císaři společně se zastupitelstvem lidu.

Stát, v němž panovník spolu se zástupci lidu vykonává právo zákonodárné čili moc zákonodárnou, jmenujeme státem ústavním. Opak státu ústavního jest stát absolutní, v němž vůle panovníkova je jediným pramenem zákonův.

Ústavní zákony ustanovují také, jak se má moc zákonodárná vykonávat, zvláště pak, jak se mají zástupcové lidu voliti a jak se z nich skládají jednotlivé sbory zákonodárné.

Ústavní zákony, v nichž jsou řečená ustanovení obsažena, jsou tyto:

1. Císařský diplom ze dne 20. října 1860.
2. Císařský patent ze dne 26. února 1861.
3. Státní základní zákony ze dne 21. prosince 1867.
4. Zákon ze dne 2. dubna 1873, jímž se zavádějí přímé volby do říšské rady.

Podle těchto zákonů povolány jsou ku spolupůsobení v zákonodárství:

1. Pro rakousko-uherské mocnářství delegace, které se scházejí střídavě ve Vídni a v Pešti.
2. Pro stát rakouský říšská rada ve Vídni.
3. Pro stát uherský říšský sněm v Pešti.

4. Pro jednotlivá království a země sněmy ve hlavních městech zemí těchto; tak zasedá sněm království českého v Praze, sněm markrabství moravského v Brně.

Delegace ustanovují společná vydání. Zakládají se na zásadě rovnoprávnosti (parity) obou polovicí říše. Rakouská říšská rada a uherský říšský sněm vysílají do delegací po 60 členech; třetinu z nich volí panská sněmovna (v Uhřích magnátská tabule), dvě třetiny volí sněmovny poslancův (rakouská a uherská) na jeden rok. Delegace svolává císař každoročně jednou do Vídně, podruhé do Pešti. Delegace volí si své předsedy a zasedají každá pro sebe; na čem se usnesou, o to sdělují se mezi sebou písemně. Když vymění třikrát spisy a nedohodnou se, stane se rozhodnutí hlasováním bez rokování ve společném sedění.

Delegace tak jako vláda mají právo podávati osnovy zákonův, jim jsou odpovědni ministři společných záležitostí.

Rakouská říšská rada jest zastupitelstvo zemí západní polovice říše. Říšská rada záleží ze sněmovny panské a ze sněmovny poslancův. Panská sněmovna skládá se ze zletilých princův císařského domu, ze zletilých náčelníkův těch domácích rodův šlechtických, které vynikají rozsáhlými pozemky a jimž císař tuto dědičnou důstojnost udělil a konečně z oněch zasloužilých a znamenitých mužův, které císař doživotně do panské sněmovny povolá.

Sněmovna poslancův záleží ze 353 členův, které obyvatelstvo jednotlivých království a zemí přímo zvolilo. Tak volí Čechy 92 poslancův, Dalmacie 9, Halič a Vladiměř s velkým vojvodstvem Krakovským 63, Dolní Rakousko 37, Horní Rakousko 17, Solnohradsko 5, Štýrsko 23, Korutany 9, Krajinsko 10, Bukovina 9, Morava 36, Slezsko 10, Tyroly 18, Vorarlberk 3, Istrie 4, Gorica a Gradiška 4, Terst s územím 4.

Obyvatelstvo jmenovaných království a zemí volí si svoje poslance do říšské rady podle čtyř skupení: a) velkostatek, b) města, c) komory obchodní a živnostenské, d) venkovské obce.

Na Moravě volí velkostatek 9, města 13, komory obchodní 3 a venkovské obce 11 poslancův do říšské rady.

Venkovské obce volí do říšské rady nepřímou, to jest skrze volitele (zvolené voliče). Každá obec okresu volebního zvolí za pět set obyvatelů jednoho volitele. Obce, které nemají plných 500 obyvatelů, volí také jednoho volitele.

Voliti smí každý rakouský občan, který dokonal 24. rok věku svého, jest svéprávný a vyhovuje ostatním podmínkám předepsaným ve volebním řádu pro říšskou radu.

Voleny mohou býti osoby mužského pohlaví, které mají rakouské občanství, které dovršily 30. rok věku svého a které mají v některé zemi právo voliti anebo jsou volitelní do sněmu zemského.

Říšská rada svolává se každý rok; předsedu a místopředsedu pruské sněmovny jmenuje císař; sněmovna poslancův volí si své předsedy sama.

K působnosti říšské rady náleží věci zákonodárné týkající se práv, povinností a důležitostí, které jsou společny všem zemím na říšské radě zastoupeným, pokud se o nich nejedná na delegacích společně s Uhry.

Obor působnosti říšské rady zahrnuje v sobě: Zkoušení a schvalování obchodních a jiných státních smluv; určování soustavy branné a povinností vojenské, povolování brancův (rekrutů); všechny záležitosti týkající se financí státních, zejména povolování daní, ustanovování rozpočtů státního hospodářství, povolování půjček atd.; upravování záležitostí peněžních, mincovních a záležitostí týkajících se cedulové banky; upravování záležitostí celních a obchodních, telegrafních, poštovních, železničných, plavebních a jiných, které se týkají spojovacích prostředků říšských; zákonodárství ve věcech úvěrních, bankovních, ve věcech privilejí a průmyslu, zákonodárství o míře a váze, o ochraně známek a vzorků; zákonodárství v oboru lékařství; zákonodárství o právu státních občanů, o právu domovním, o policii, která bdí nad cizinci, o průvodních listech a sčítání lidu, o poměrech náboženských, o právu spolkovém a shromažďovacím, o tisku, o ochraně duševního majetku, o universitách, o zásadách týkajících středních a obecných škol; zákonodárství právní; zákonodárství o organizaci úřadů soudních a správních;

zákony, které se mají vydati v příčině provedení základních zákonů státních atd.

Právo navrhovati zákony má vláda a říšská rada. Ku změnám ve státních základních zákonech potřeba jest nejméně dvou třetin hlasů. Ministři jsou říšské radě odpovědni.

Uherský sněm říšský má užší a širší obor působnosti. V užším oboru působí jako zákonodárný sbor toliko pro Uhry a pro Sedmíhradsko; v širším oboru dává zákony také Chorvátsku, Slavonsku a bývalé Vojenské hranici, vyjímaje věci vnitřní správy, vyučování a spravedlnosti, které sobě tyto země samy opatřují. Uhry-Sedmíhrady mají tedy s Chorvátskem-Slavonskem společny věci finanční, vojenské, obchodní a plavební, zákony o živnostenských jednotách, o privilejiích, o měrách a váhách, telegrafech, poštách, železnicích a rekrutech.

Uherský říšský sněm záleží ze dvou sněmoven, z tabule magnátů (horní sněmovna) a z tabule representantů (sněmovna poslanců). Horní sněmovna zahrnuje v sobě arcivojvody, kteří mají v Uhřích statky, (nyní dva), katolické a pravoslavné arcibiskupy a biskupy, světské magnáty, k nimž náleží 13 říšských baronů, velící župani všech stolic, náměstník rjecký, zletilí knížata, hrabata a svobodní páni, pak sedmíhradské regalisty a dva zástupce sněmu chorvátsko-slavonského. Tabule representantů (dolní sněmovna) skládá se ze 447 poslanců, z nichž přichází 413 na uhersko-sedmíhradské stolice a města a 34 na Chorvátsko a Slavonsko. Těchto 34 poslanců volí ze sebe sněm chorvátsko-slavonský, ostatní volí se přímými volbami.

Voliti může každý 20letý, samostatný tuzemec, který má v městě pozemek nebo dům aspoň za 315 zl., v ostatních obcích pak pozemek tak zvaný čtvrtinový, potom obchodníci a živnostníci se stálým ročním příjmem 105 zl., konečně tak zvané honorace jako doktoři, advokáti, ranléci, professoři a učitelé, lékárníci, faráři, kaplani, obecní notáři atd. Voliti se může každý volič, kterému jest 24 let a který umí maďarsky. Chorvátsští poslanci mohou i na sněmě uherském i v delegacích užívati svého jazyka. Poslanci volí se na tři leta. Říšský sněm svolává císař každý rok do Pešti; předsedu a místopředsedu

magnátské tabule jmenuje císař; sněmovna poslancův volí si své předsedy sama.

Každá ze zemí na říšské radě ve Vídni zastoupených má svůj zvláštní sněm zemský (Landtag). Jenom město Terst se svým územím zastoupeno jest svou městskou radou.

Sněmy zemské skládají se ze členů opatřených virilními*) hlasy a z poslanců volených. Virilní hlasy mají arcibiskupi, biskupi a rektori universit; ostatní poslance volí velkostatkáři, města, průmyslová místa a městce, obchodní a průmyslové komory a obce venkovské. Poslanci venkovských obcí volí se nepřímo (skrže volitele), poslanci ostatní přímo, to jest od voličů samých.

Z velkostatkářů mají právo voliti plnoletí, do Rakouska příslušní držitelé statků v zemských deskách zapsaných, kteří platí roční daně nejméně 250 zl. Za města, městce a místa průmyslová mají právo voliti všichni, kteří volí do obecního zastupitelstva a kteří na Moravě platí nejméně 10 zl. přímé daně (v Brně nejméně 20 zl.) Bez ohledu na daň volí duchovní, professori, učitelé a doktoři. V obcích venkovských smí voliti volitele (Wahlmänner) oni členové obce, kteří na Moravě platí nejméně 5 zl. přímé daně.

Za zemského poslance zvolen býti může každý 30letý rakouský občan, který v některém sboru volebním oprávněn jest voliti. Osoby, které pro nějaký zločin nebo pro přestupek krádeže, podvodu a pod. odsouzeny byly, nesmějí ani voliti ani voleny býti. Tento následek přestává při zločinech politických koncem trestu, při ostatních zločinech po 5 anebo po 10 letech, při přestupcích však již tři leta po přestálém trestu. Také osoby v konkursu anebo v řízení vyrovnávacím nemají práva volebního. Osoby stavu vojenského a zemské obrany mohou voliti jenom tehdy, když mají dostatečný k tomu pozemek. — Zemští poslanci volí se na 6 let; také předsedy zemských sněmů jmenuje císař na dobu šesti let. Předsedové zemských sněmů nazývají se obyčejně zemskými hejtmany, v Čechách nejvyššími zemskými

*) Virilní (lat. virilis) znamená mužský, jednotlivý; opak slova toho jest souborný, hromadní.

maršálky, v Dolních Rakousích a v Haliči zemskými maršálky. Sněmy zemské svolávají se každý rok.

Zemským sněmům náleží usnášeti se o všech zákonech, které nejsou výslovně vyhrazeny říšské radě, pořádati zemské záležitosti a zemské finance, dohlížeti na okresní zastupitelstva a na obce. Byl-li některý návrh odmítnut, nesmí se opět podati v témž zasedání.

Zemský výbor (der Landesausschuss) záleží z předsedy zemského sněmu a z těch členů jeho, které sněm zvolí. Zemský výbor spravuje zemské záležitosti a vykonává rozkazy sněmu. Moravský výbor zemský skládá se ze šesti členů a ze zemského hejtmána.

Zemský výbor spravuje zemské jmění, zemské fondy na př. kontribučenské, zemské ústavy (jako nemocnice, blázinec atd.) a silnice, má vrchní dozor nad správou obcí, řídí práce svých úředníků a sluhů, koná přípravy k zasedání sněmovnímu, skoumá volební výkazy nových poslanců a podává o nich sněmu zprávu, který potom rozhoduje, má-li zvolený býti připuštěn do sněmu. Zemský výbor zastupuje zemské zastupitelstvo ve všech právních záležitostech. Listiny vydávané zemským zastupitelstvem podpisuje zemský hejtman a dva zemští výborníci a opatřují je zemskou pečeti.

Mezi sněmem a mezi obcemi stojí v některých zemích o kresní zastupitelstva (Bezirksvertretungen). Zřízena jsou zejména v Čechách, ve Slezsku, ve Štýrsku a v Haliči. Okresní zastupitelstvo hledí si všech vnitřních záležitostí, které se týkají společných zájmů jednotlivých okresů. Skládají se z velkostatkářů, velkoobchodníků, měst a obcí venkovských. Volí se na tři leta.

Ze všeho toho vidíme, jak důležitou úlohu mají jmenované sbory zastupovací a jak blahodárně anebo jak záhubně působiti mohou pro stát a pro lid, podle toho, mají-li na zřeteli obecné dobré anebo řídí-li se toliko osobními prospěchy.

Sbory zastupovací volí si lid. Jaké zástupce sobě lid zvolí, tak ho budou zastupovati. Přistupující k volebnímu osudí voliči nesou ve svých rukou svůj osud. Ne na zástupce padne

odpovědnost, nýbrž na ty, kteří je zvolili, kdyby potom blaho státu a lidu od zástupců takových škodu vzalo.

Z toho vychází voličům vlastenecká povinnost voliti jenom muže nejlepší a nejhodnější, ale také dostaviti se k volbě a voliti. Kdyby někteří nevolili, mohlo by se státi, že se zvolí poslanci, kterých bychom si nikdy nepřáli. Lhostejnost a přílišná spoléhavost mohly by nám velmi uškoditi. Vezměme si příklad z druhých národův. Když letos v měsíci červnu konaly se v Belgii důležité volby, sjeli se k nim Belgičané z mnohých konců světa; ba i nemocní, kteří se léčili v Nizze na břehu moře střeozemního, vážili cestu do daleké vlasti, aby dosti učinili své vlastenecké povinnosti.

7. Obecná práva státních občanův.

Základní zákon státní ze dne 21. prosince 1867 ustanovuje všeobecná práva státních občanů, nazývaná také základními právy.

Zákon ze dne 21. prosince 1867 o obecných právech státních občanů jest základní zákon státní.

Tato základní práva má každý rakouský občan zevrubně znáti, neboť ten, kdo práva svého nedbá, není ho také hoděn.

Jenom když svá práva dobře známe, můžeme jich hájiti proti těm, kteří by nás v nich snad zkracovati chtěli.

Teprve dlouhým zápasem dobyl si lid těchto práv základních, z nichž jiné státy dávno před námi se těšily.

Základní zákon státní ze dne 21. prosince 1867, který základní práva prohlašuje, záleží ze 20 článků. Zákon tento zní, jak následuje:

Článek 1. Všichni obyvatelé, náležející ku královstvím a zemím v radě říšské zastoupeným, mají obecné rakouské státní právo občanské.

Zákon ustanovuje, pod kterými výminkami kdo rakouského státního práva občanského může nabyti, jeho užívati a jak ho pozbude.

Z tohoto ustanovení zákona plyne, že všichni příslušníci zemí na říšské radě zastoupených mají jedno jediné občanství,

totiž rakouské státní právo občanské. At je kdo domovem v Čechách, nebo v Krajině nebo v Tyrolích, jest všude rakouským občanem, požívá práv občana takového a povinen jest plniti povinnosti rakouského občana.

Jak se státního občanství nabývá, o tom slyšeli jsme nahoře. Státního občanství pozbýváme vystěhováním se anebo když státní občanka provdá se za cizozemce.

Článek 2. Před zákonem jsou všichni státní občané rovni.

Tomuto ustanovení nesmíme rozuměti tak, aby všechny statky rozdělily se rovnou měrou státním občanům anebo jakoby všichni, nehledě na stáří, na vzdělanost a na schopnosti, sobě byli rovni. To i ono je rovněž nemožno a nesmyslné, neboť kdybychom třeba dnes rozdělili všechny statky mezi všechny lidi po rovných dílech, už zítra měli by podíly nestejně, poněvadž by pilný a spořivý své statky rozmnožil, kdežto by je lenivý a mrahavý zmenšil. Pilnost však a spořivost hodna jest odměny, a proto chrání stát vlastnictví zákonem.

Rovně tak nemožno jest dáti všem lidem jedno a též postavení společenské, neboť Bůh obdařil různé lidi různými schopnostmi, a každý volí sobě povolání podle svých schopností.

Proto jest bludna nauka o komunismu, který se snaží dosáhnouti rovného rozdělení všech statků pozemských, a nauka o socialismu, který by chtěl dáti všem lidem stejné postavení společenské. Rovnost před zákonem záleží v tom, že zákon jednoho každého zavazuje, at si je bohatý nebo chudý, at si je stavu nízkého nebo vzácného.

Článek 3. Všichni občané státní mohou rovnou měrou veřejných úřadů dojíti. Aby cizozemci veřejných úřadů dojíti mohli, potřebí, by prvé nabyli rakouského státního práva občanského.

Veřejné úřady jsou ty, které propůjčuje stát, země anebo obec. Za dřívějších dob mohly se propůjčiti některé úřady jenom domorodcům, protestanti a židé nesměli nabývatí některých úřadů, na školách katolických směli býti ustanovováni za učitele jenom katolci.

To všecko nyní přestalo, o každý veřejný úřad může se hlásiti každý státní občan kterékoli národnosti, kteréhokoli stavu a kteréhokoli vyznání. Jde jenom o to, zda-li má potřebné schopnosti, aby zastával ten který úřad, to jest zdali má tolik vědomostí a zkušeností a zdali je tak zachovalý, aby úřad jemu svěřený náležitě zastával.

Že cizozemci povinni jsou nabyti napřed rakouského občanství, nežli se o nějaký úřad ucházejí, je věc spravedlivá, neboť napřed musí člověk znáti a vykonávati své občanské povinnosti, nežli se uváže v povinnosti úřadu veřejného.

Článek 4. Volné stěhování se osob a jmění v mezích státu ničím není omezeno.

Každému občanu státnímu, který v některé obci bydlí a platí v ní daň ze svého majetku nemovitého, ze svého výdělku nebo příjmu, přísluší právo, voliti a volenu býti do zastupitelstva obecního, pod těmiž výminkami jako příslušníkům obce.

Svoboda vystěhovati se ze země, omezena jest z příčiny státu toliko brannou povinností.

Odchodné vybírati se může jedině tehda, když se užije reciprocit.

Toto ustanovení dává každému státnímu občanu právo aby se v mezích státu tam usadil anebo tam statek nemovitý (pole, dům) zakoupil, kde se mu to vidí dobré. Nyní nemůže se na př. žádný sněm zemský usnesti na tom, že toliko vyznavači jisté víry anebo jenom šlechtici v zemi se usaditi a tam statkův nabývati smějí.

Odchodným (Abfahrtsgehd) rozumí se ten poplatek, který se vybírá ze jmění, když se převáží do státu cizího, s nímž není žádné smlouvy o volném stěhování.

Článek 5. Jmění jest neporušitelné. Mimo vůli může se někomu odňati něco, což jeho jest, jen v těch případech a tím způsobem, jak ustanovuje zákon.

Ochrana majetku náleží mezi hlavní úlohy státního sjednocení; stát má také povinnost chrániti jmění jednoho každého občana. Základní práva dávají majetek pod ochranu zákona.

Slyšeli jsme již, že nám káže vlastenectví přinést každou jakoukoli oběť blahu státnímu.

Proto ustanovuje již občanský zákoník v §. 365: „Když toho obecné dobro vyžaduje, musí člen státu za přiměřenou náhradu odstoupiti obecné věci třeba všecko své jmění.“

Staví se na př. nová železnice, a kdežto všichni držitelé, jejichž pozemky dráha jde, prodají svůj pozemek podnikatelstvu železnice, zpěčuje se jeden gruntovník a nechce svůj pozemek prodati. Kdyby se mělo státi po jeho vůli, poněvadž je jmění jeho neporušitelné, musila by se dráha nechat tak a pro tvrdošijnost jednoho občana musili by přestatí stavěti dráhu, která tisícům státních občanů jest nad míru žádoucí a důležitá. Tomu vzpírá se zdravý rozum a právo.

V takových případech může úřad ve prospěch obecného dobrého odňati vlastníku jmění jeho a tomu říkají právníci vyvlastnění (zbavení vlastnictví, Enteignung). V každém však případě dostane vlastník za jmění své přiměřenou náhradu.

Článek 6. Každý občan státní může v každém místě ve státě se zdržovati a bydleti, jakýchkoli věci nemovitých nabývati a jimi volně vládnouti, též pod výjimkami zákonem vyměřenými jakoukoli živnost provozovati.

Spůsobem zákona a z příčin obecného dobrého dopouští se, by se obmezilo právo mrtvé ruky, nabývati statků nemovitých a jimi vládnouti.

Mrtvou rukou rozumí se jmění církevní. V zápase moci státní a církevní o panství ve věcech světských může obecné blaho někdy vyžadovati toho, aby se církví odňaly prostředky, jimiž by proti blahu státnímu působila, a že tak stát učiniti může, vyrčeno je v tomto ustanovení práv základních.

Článek 7. Všeľiký svazek poddanství a člověčenství*) navždy jest zrušen. Všeľiká povinnost anebo vybývání, z důvodu rozděleného práva vlastnického na nějakém statku nemovitém záležející, může se vykoupiti, aniž jest dovoleno zavazovati příště statky nemovité podobnými povinnostmi nevypitelnými.

*) Člověčenství jest tělesná poddanost.

Tělesná poddanost a nevolnictví jsou již zrušeny, také pozemky jsou všech břemen sprostěny. Článek tento ustanovuje tedy, že budoucně nesmějí se vydati žádné zákony, které by ony staré svazky obnovily, a že smlouvy mezi státními občany jsou neplatny, jakmile odporují ustanovením článku 7. práv základních.

Článek 8. Svoboda osobní jest pojištěna.

Zákon daný dne 27. října 1862 (č. 87 zákonníka říšského) pro ochranu svobody osobní prohlašuje se tímto za část tohoto základního zákona státního.

Byl-li by kdo proti zákonu zatčen nebo zatčení jeho prodlouženo, vzejde z toho státu povinnost dáti mu náhradu za takové ublížení.

Svoboda osobní jest jeden z nejdražších statků každého člověka. Jenom tenkrát můžeme prováděti vůli svou, když jsme svými pány. Má-li někdo, zejména státní moc právo zatknouti mne, kdy se jí zlíbí, nebudou mi všechna základní práva nic platna, neboť jich nemohu užiti.

Kdyby tedy zřízenec státní správy anebo jiná osoba omezila osobní svobodu státního občana, dopustila by se trestního činu.

Rozumí se samo sebou, že zákon chrání osobu jenom potud, pokud osoba zákon zachovává.

Poruší-li někdo zákon, potom následují také zákonné tresty, a ovšem také ztráta osobní svobody. Zločinec, který byl podle ustanovení trestního zákona zavřen, nemůže se tedy odvolávati k základním právům, kterými osobní svoboda se pojišťuje.

Tím, že zákon k ochraně osobní svobody prohlašuje se tu za část tohoto základního zákona státního, stává se sám základním zákonem státním a částkou ústavy, již nelze tak snadno změnit jako jiné zákony.

Hlavní ustanovení zákona k ochraně osobní svobody záleží v tom, že státní občan jenom následkem soudního rozkazu zatčen býti může, v kterémžto rozkazu také příčiny tohoto zatčení uvedeny býti musí.

Byl-li někdo prozatím zatčen, poněvadž ho stráž bezpečnosti (četnictvo) při zločinu přistihlo anebo že je podezřelý z nějakého zločinu, ten a takový musí se za 48 hodin buď propustiti anebo odevzdati zákonnému soudci.

Kdyby úředník jednal proti těmto ustanovením, dopustil by se trestního činu.

Článek 9. Právo domácí jest neporušitelné.

Zákon daný dne 27. října 1862 (č. 88. zákonníka říšského) pro ochranu práva domácího prohlašuje se tímto za část tohoto základního zákona státního.

„Můj dům jest můj hrad,“ říká Angličan. Také ostatním starým Germánům bylo domácí právo posvátné. A neměl by nám dům náš dávat ochranu proti různému obtěžování? Směl by dnes ten, zítra onen úřad ke mně do domu přijíti a všecko prohledati? Ve svém domě jsem pánem a chci zůstat. To jest moje právo a toto právo zaručuje mně 9. článek základních práv.

Ovšem musí býti úřadu dopuštěno vstoupiti do mého bytu, když hledá na př. uprchlého zločince, když vyhledává stopy nějakého trestního skutku anebo když některého obyvatele mého domu má v důvodném podezření ze zločinu.

Ale proto praví také zákon k ochraně domácího práva, že úředník smí v domě hledati jenom tehdy, když jest opatřen takovým rozkazem soudcovským.

Policejní zřízenci, kteří něčí byt prohledávati chtějí, musí se prokázati rozkazem soudu anebo musí jej dodati během 24 hodin; kdyby mohlo z prodlení vzejíti nebezpečí a kdyby rozkaz takový nemohl býti hned vydán, musí vydati úředník stvrzení, že v domě hledal a proč tam hledal.

Článek 10. Tajnost psaní nebudiž porušována, a psaní zabavována buďte dle zákonův o tom vydaných toliko ve případech války anebo z rozkazu soudcovského, leč žeby byl někdo dle zákona zatčen nebo by bylo v domě hledáno.

Tajné otvírání listů, které se dříve na policii často stávalo, jest tedy tímto zákonem zakázáno.

Listy smějí se zjevně zabaviti jenom z rozkazu soudcovského anebo v čas vojny, když má úřad příčinu obávati se,

žeby některý špehoun vyzradil nepříteli počet anebo postupování našeho vojska.

Článek 11. Každému přísluší právo petiční.

Petice pod společným jménem podávati se mohou jenom od korporací nebo spolků zákonem uznanych.

Petičním právem rozumíme právo každého státního občana obrátiti se s prosbou anebo se stížností k císaři, ku vládě anebo ku sborům zastupitelským, jako ku sněmu a k říšské radě.

Že petice podávati se mohou pod společným jménem uznanych spolků, je proto ustanoveno, žeby se mohlo smluviti několik lidí, kteří by jménem celé obce za něco žádali, čeho by si většina obce nikdy nepřála, ba co by prospěchu obce na úkor bylo.

Článek 12. Rakouští občané státní mají právo shromážďovati se a spolky činiti. Jak se těchto práv má užívati, ustanovuje se zvláštními zákony.

Příroda vede člověka k tomu, aby se spojoval se svými bližními. Jednota silí a silami sjednocenými lze dovésti velikých věcí.

Spolky prospívají netoliko blahobytu a výdělku, nýbrž také mravnosti a vzdělanosti.

Státní správa nemůže a nesmí se opřáti tomu, když občané s jinými občany se spolčují, aby si opatřili prostředky lepšího živobytí a výdělku anebo když takovým způsobem zamýšlejí pěstovati obecné dobro a věci vůbec užitečné.

Proto prohlašují státní základní zákony právo shromážďovati se a spolky tvořiti za nedotknutelné právo občanů státních.

Jenom v těch případech, kdyby shromáždění anebo spolky zákou porušily, má státní úřad právo zakročiti, ba spolek anebo shromáždění rozpustiti, neboť zákon vymáhá vždy a všude poslušnosti a úcty.

Článek 13. Každý má právo mínění své v mezích zákona slovem, tiskem nebo vyobrazením volně pronášeti.

Tisk nesmí býti dáván ani pod censuru ani obmezován propůjčováním koncessí. Administrativní záповědi poštovské ke zdejším věcem tištěným se nevztahují.

Svoboda jest nejkrásnější ozdoba muže. Zjevně a svobodně chce muž pronášeti mínění své před kýmkoli a svobodnému občanu sluší svobodné slovo.

Ale slovo nemluví se toliko, nýbrž se také píše a tiskne a co platí o slovu, musí také platiti o písmu.

Svoboda tisku jest tedy tak říkáje uznávání mužské důstojnosti, která tomu chce, aby muž zjevně vyřkl, co uznává za dobré a za pravé. Svobodný tisk jest nejlepším lékem státních nedostatků a poklesků, neboť přetřesou-li se veřejně nedostatky, které by jinak na světlo nevyšly, mohou se také snáze a rychleji napravit.

Svobodný tisk jest také mocnou hrází proti libovůli a proti přechmatům veřejné moci. Neboť ti, kteří mají moc, musí moc tuto vždycky tak vykonávati, jak zákon velí, poněvadž nejsou jisti, že budou polnání zodpovídati se, že moci své zneužili.

Z této příčiny je stát policejní největším nepřítelem veřejného tisku, neboť by neobstál, kdyby směl tisk před světem vyjeviti, jaké násilí činí obyvateľstvu.

Stát ústavní nepotřebuje se báti veřejnosti, všecka jeho činnost jest pod dozorem veřejnosti a proto je také v takovém státu tisk svobodný.

Jakkoli dobrodějně působí tisk, když objevuje nedostatky, když přihlíží ku státním zřizencům, když pobízí ku věcem dobrým a užitečným, a podněcuje ku vlastenectví a k jiným cnostem, rovně tak může se státi škodným a záhubným, když se ho zneužívá.

Jest dosti špatných lidí, kteří zneužívají práva veřejného tisku k tomu, že roztrušují nepravdu a pomluvy. Takové úmyslné šálení čtenářstva nesmí zůstat nepotrestáno.

Zákony, které stíhají zneužívání veřejného tisku, služí zákony tiskové (Pressgesetze).

Článek 14. Úplná svoboda víry a svědomí každému jest pojištěna.

Požívání práv občanských a politických nezávisí na vyznání víry; však povinností občanským nemůže býti vyznání náboženské na ujmu.

Nikdo nemůže přidržován býti k nějakému výkonu církevnímu anebo k účastenství v nějaké slavnosti církevní, není-li postaven pod mocí někoho jiného, který dle zákona k tomu má právo.

Lichý směr náboženský pokládal si za zásluhu ba za skutek bohumilý, když druhým víru svou násilně vtíral. Tak padly statisíce lidí za obět náboženské zuřivosti a nesnášlivosti.

Pokročilejší vzdělanost odvrátila aspoň křesťanské národy od stíhání jinověrcův, jehož Turci a pohanští národové podnes se dopouštějí.

Neodolatelným působením civilisace navrátili se národové křesťanští ku pravému duchu křesťanství, kteréž nám přikazuje, abychom si jinak smýšlejících vážili a s nimi se suášeli.

Nieméně jsou ještě v každé církvi střechťenci, kteří by rádi všecko vyplenili a vyhubili, co není jedné víry s nimi, a třeba že nynější pokročilá vzdělanost učinila na vždy nemožným, aby takoví střechťenci jinověrce na hranicích upalovali anebo světská moc jim se propůjčila ku provádění jich nemravných a nekřesťanských zámyslů, mohou přece, zvláště dojdou-li moci, všelijak obmeziti svobodu víry a svědomí a spůsobiti nejednu neřest.

Aby se to státi nemohlo, prohlašují základní práva svobodu víry a svědomí, a každý ministr, který by ji porušil anebo dopustil, aby podřízení jeho úředníci ji porušili, může proto býti žalován.

Nikdo niemůže stíhan býti pro svou víru a stát nedbá toho, jakou víru který státní občan vyznává, jemu záleží na tom, plní-li sice svoje povinnosti jako státní občan.

Článek 15. Každá církev a společnost náboženská zákonem uznaná má právo, náboženství společně a veřejně provozovati, své záležitosti vnitřní o své moci pořádati a spravovati, ústavy, fundace a fondy ku potřebám náboženství, vyučování a dobročinnosti ustanovené držeti a jich užívati; jest však, jako každá společnost, poddána obecným zákonům státním.

Zvláštní postavení církve katolické, které jí konkordát dával, tak že v jistých případech i nad státem panovati mohla,

pominulo tedy. Církev poddána jest obecným státním zákonům jako každá jiná společnost.

Článek 16. Přivržencům vyznání náboženského, které není zákonem uznáno, dovoleno jest, v domě náboženství provozovati, pokud takové provozování není ani proti zákonu ani proti mravopověstnosti.

V Rusku jest náboženská sekta, jejíž přívrženci se svlékají do naha, když konají svou pobožnost. Taková pobožnost netrpěla by se u nás, jakož jí také ruská vláda netrpí.

Článek 17. Věda a učení vědecké jest svobodné.

Každý občan státní má právo, ústavy vyučovací a vychovávací zřizovati a na nich vyučovati, když dle zákona prokáže, že jest k tomu působitý.

Vyučování domácí není tímto způsobem omezeno.

O vyučování náboženství ve školách přísluší péči míti církvi nebo společnosti náboženské, již se dotýče.

Státu náleží ve příčině veškerého vyučování a vychovatelství právo nejvyššího řízení a dozorství.

Vědění a bádání jest nejkrásnější květ ducha lidského. Vědění jest moc.

Proto nemá býti vědění majetkem jednotlivců, kteří ho nabyli horlivým učením, dlouhým přemýšlením a neunavným bádáním; vědění má se státi obecným majetkem celého člověčenstva, které podle božích přikázání dospívá k dokonalosti vždy větší.

Proto musí věda a vyučování vědě býti svobodno. Kdo nyní objeví něco nového, co se přičí posavadním názorům a zvykům, nesmí proto stíhán býti jako Galileo Galilei, který shledav, že země okolo slunce se otáčí, od římské inkvisice r. 1633 odsouzen byl, aby svou novou nauku na kolenou odvolal, poněvadž prý se neshodovala s některými místy v bibli.

Článek 18. Každý má toho vůli vyvoliti si své povolání a vzdělati se k němu, jak a kde mu libo.

Článek 19. Všichni národové ve státě mají rovné právo, a každý národ má neporušitelné právo chovati a vzdělávati národnost a řeč svou.

Rovné právo všech řeči v zemích obvyklých ve škole, v úřadě a v životě veřejném od státu se uznává.

V zemích, ve kterýchž bydlí několik národů, zřízena buďte veřejná učiliště tím způsobem, aby se každému národu dostalo náležitých prostředků vzdělati se ve své řeči, aniž jest kdo nucen učiti se druhému jazyku zemskému.

Článek 20. Pokud vláda odpovědná může práva, přivedená v článcích 8., 9., 10., 12. a 13. na čas a v některém místě zastaviti, vyměřeno bude zvláštním zákonem.

8. Státní správa.*)

Státní správa (die Staatsverwaltung) vychází od císaře a krále a vykonává se jeho jménem od ministerstev a od úřadů ministerstev podřízených. Ku přímé službě panovníkově ustanovena jest pro věci občanské (civilní) kabinetní kancelář a pro věci vojenské kancelář vojenská.

Odpovědní ministři obou polovic říše scházejí se k poradám ministerským za předsednictví císaře anebo ministerského předsedy, aby se poradili o všech záležitostech, které se dotýkají obecných zájmův té neb oné polovice říše a které nepřislují jednotlivým ministerstvům. V poradách ministerských přetřásají se zejména osnovy zákonův, nežli se předloží říšským radám. Také společní (říšští) ministři scházejí se k poradám, v nichž předsedá ministr zahraničných záležitostí.

Správu záležitostí společných oběma polovicím říše vedou tři společná ministerstva ve Vídni. Jest to císař. a král. ministerstvo císařského domu a záležitostí zevnitřních, c. a k. společné čili říšské ministerstvo války a c. a k. společné čili říšské ministerstvo financí.

Ministerstvu císařského domu přísluší všecky zahraniční záležitosti (mezi nimi také konsuláty) a řízení mezinárodního podniku mořské pošty a plavby, nazvaného „Rakousko-uherský

*) Článek tento sestaven jest podle výtečného statistického nákresu rakousko-uherského mocnářství od Brachelliho. Nákres tento byl dokončen dne 30. dubna 1878.

Lloyd.“*) Ministerstvu tomuto podřízeny jsou c. a k. vyslanectva a úřady konsulační v cizích státech, domácí, dvorní a státní archiv a orientalská akademie ve Vídni.

Říšské ministerstvo války jest nejvyšší úřad ku spravování věcí vojenských vyjímaje ty, které náleží oběma ministerstvům zemské obrany. Za příčinou vyššího řízení vojenské a administrativní služby vojska rozděleno jest mocnářství na 15 území a v každém z těchto území jest vojenský úřad nazvaný generálním velitelstvím (komandem). Pro Moravu a Slezsko jest generální velitelství v Brně. Aby doplňování a svolávání vojska snáze se provedlo, rozděleno jest mocnářství naše na okresy doplňovací (Ergänzungsbezirke), totiž na 81 okresů pro stálé vojsko a na 3 okresy pro vojsko námořní.

Říšské ministerstvo financí spravuje společné finance (státní jmění) a společný státní dluh. Pod ním stojí říšská ústřední pokladna.

Vrchní správu zemí na říšské radě zastoupených řídí 7 cís. král. ministerstev ve Vídni. Tato ministerstva jsou následující: Ministerstvo vnitra, ministerstvo kultu a vyučování, ministerstvo tržby (obchodu), orby, zemské obrany, spravedlnosti a financí.

C. k. ministerstvo vnitra má na starosti správu vnitřních záležitostí, to jest těch věcí, které nenáleží jednotlivým ministerstvům, jako jsou věci ústavní, obecní, šlechtické, chudinství, věci spolkové, výbava pozemků, sčítání obyvatelstva, právo občanské a domovské, propůjčování výsad obchodních, stavby, policie bezpečnosti atd. Tomuto ministerstvu podřízena jest redakce říšského zákonníka (Reichsgesetzblatt).

C. k. ministerstvu kultu a vyučování podřízeny jsou různé vrchní úřady duchovní, vysoké školy a vyšší vyučovací ústavy, školní úřady, které řídí střední a národní školy, statistická ústřední komise, ústřední komise ku proskoumání a k zachování památek uměleckých a historických, rak. museum pro

*) Lloyd (vyslov lojd) jest původně místnost v londýnské burse, kde se scházejí lodní a jiní dohodci. Odtud dáno toto jméno různým lodním pojišťovnám a plavebním společnostem.

umění a průmysl, geologický ústav říšský, ústřední ústav pro meteorologii a zemní magnetismus, akademie věd ve Vídni a v Krakově.

Školní úřady (Schulbehörden) jsou tyto: v každé zemi jest zemská školní rada, této radě jsou podřízeny okresní školní rady ve školních okresech a na těchto závisí místní školní rady v obcích.

C. k. ministerstvo tržby (obchodu) spravuje záležitosti tržby, živností a plavby, dále železnice, pošty a telegrafy. Jemu jsou podřízeny: generální dozorství nad rakouskými železnicemi, ředitelstvo pro stavbu státních železnic, normální cejchovací komise, 11 poštovních ředitelství se 4115 poštovními úřady, 10 telegrafních ředitelství s 1059 telegrafními stanicemi, 10 cejchovacích dozorství s cejchovnými úřady, obchodní a živnostenské komory, průmyslové školy.

C. k. ministerstvo orby spravuje různé odbory zemědělství, orby a lesnictví, honby a hornictví. Jemu podřízeny jsou mezi jiným také školy hospodářské, lesnické a hornické.

C. k. ministerstvo zemské obrany má na starosti všecko, co se týká branné povinnosti, jako doplňování vojska, odvod, zaopatřování a ubytování vojska a záležitosti zemské obrany.

V čele politické správy jednotlivých zemí stojí místodržitelé (náměstníci, Statthalter), kteří řídí politické úřady zemské (místodržitelství anebo zemské vlády). Místodržitel čili zemský náčelník představuje panovníka a zastupuje vládu; on je předsedou finančního úřadu zemského a zemské školní rady.

Každá země dělí se na politické úřední okresy (politische Amtsbezirke), v nichž náleží vrchní politická správa okresním hejtmanstvím. K těmto hejtmanstvím obrací se obyvatelstvo se všemi svými důležitostmi, pokud je nevyřizují obce samy a pokud nepatří před soudy. Okresní hejtmanství dohlíží také k tomu, aby se zákon plnil a v účtě choval a může účtu tuto, je-li toho třeba, i násilím vynutiti. K plnění zákonů dohlížíjí okresní hejtmanství pomocí četnictva (žandarmerie), kteréž má právo zatknouti na místě ty, kteří by se zákonu zprotivili.

V čele okresního hejtmanství jest okresní hejtman. Jemu jsou přidáni okresní komisaři a jiní úředníci, kteří ho v úřadě

podporují. Nad okresním hejtmanstvím jest místodržitelství, k němuž podáváme stížnosti, myslíme-li, že jsme byli některým nařízením hejtmanství zkráceni.

V Čechách je místodržitelství v Praze nad 89 okresními hejtmanstvími. Na Moravě jest místodržitelství v Brně a má pod sebou 31 okresních hejtmanství. Slezské místodržitelství jmenuje se zemská vláda, sídlí v Opavě a má pod sebou 7 okresních hejtmanství.

O obci byla již řeč. Zde dodáváme ještě nejdůležitější ustanovení zákona obecního. Jsou tato:

1. Každý nemovitý statek musí náležeti k některé místní obci; z toho vyjmají se residence, zámky a jiné budovy s příslušnými sady, jež určeny jsou k pobytu císařovu.

2. Každý státní občan musí míti v některé obci právo domovské.

3. Obce mají dvoji obor působnosti, samostatný a přenesený. Samostatný obor působnosti jest ten, kde obec zachovávajíc zákony svobodně nařizuje a pořádá věci, které se týkají prospěchu obce samé. Sem náleží: svobodné spravování obecního jmění, péče o bezpečnost osoby a majetku; péče o zachování obecních silnic, cest a mostů; dozor na trhy, na míry a váhy, zdravotní policie, řád služebnický, chudinství, policie stavební a požárová, policie mravopovědnosti, péče o zřízení a vydržování škol atd. — Přenesenou působností rozumí se povinnost obce, aby pomáhala působiti k účelům veřejné správy, pokud to zákony ustanovují.

4. Obecní výbor a obecní představený zastupují obec v záležitostech obecních. Obecní výbor se usnází a dohlíží, představenému náleží správa a moc výkonná. V sezeních obecního výboru, která vůbec veřejně konati se mají, rozhoduje nadpoloviční většina hlasů.*)

*) Při každé volbě je buď absolutní (nadpoloviční) anebo poměrná (relativní) většina. Absolutní většina činí aspoň o jeden hlas více než jest polovičný počet voličů; poměrnou většinou rozumí se toliko největší číslo hlasů, které komu připadnou. Obyčejně míní se nadpoloviční většina, když není výslovně jinak udáno.

5. Aby uhradila obecní vydání, jichž nelze z obecního jmění zapraviti, může se obec usnésti na tom, že bude vybíratí přirážky ku přímým daním anebo jiné poplatky. Jest však začasto třeba, aby usnešení takové schváleno bylo zastupitelstvem zemským nebo okresním anebo aby se vymohl potřebný zákon zemský.

6. Dozor nad obcemi má stát, který v případě potřeby obecní zastupitelstvo i rozpustiti může. Také zemským a okresním zastupitelstvům přísluší dohlížeti k obcím.

7. Zemská hlavní a jiná znamenitější města mívají vlastní statuty. Představení takových obcí mají spolu působnost politických okresních úřadů a jednají přímo s místodržitelstvím a se zemským výborem.

Vlastní statuty mají na Moravě tato města: Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo a Uherské Hradiště.

Každý státní občan má míti v některé obci právo domovské (Heimatrecht). O tom platí tato hlavní ustanovení.

1. Právo domovské v obci dává nám právo, že se v obci té zdržovati můžeme a že na ní v jistých případech žádati smíme, aby nás v chudobě zaopatřila.

2. Práva domovského nabýváme narozením, sňatkem, když nám je obec propůjčí anebo když dosáhnem veřejného úřadu. Děti mají právo domovské tam kde rodiče jejich, ženy tam kde jich manželé. Veřejní úředníci, duchovní a učitelé nabývají domovského práva v té obci, kde stále úřadují. Osoby vojenské patří do té obce, kde měly právo domovské, když vstupovaly do služby vojenské.

3. Kdo pozbyl státního občanství, pozbývá tím také práva domovského.

4. Domovského práva v obci pozbýváme, když jsme ho nabyli v jiné obci, neboť nikdo nemůže míti právo domovské ve dvou obcích najednou.

5. Osoby, které svého domovského práva dokázati nemohou, přísluší do té obce, kde nejdéle anebo kde naposledy meškaly, anebo také do té, kde jsou narozeni anebo konečně tam, kde jako bezdomovníci byli stíženi.

6. Obec jest povinna podporovati své schudlé příslušníky, pokud k tomu nejsou zavázány jiné osoby. Toto zaopatřování záleží v potřebné výživě, v opatrování v případě nemoci a ve vychování dětí. Chudí, kteří mohou pracovati, mají se ku práci pobízeti.

7. Listina, která stvrzuje, že v obci přísluší někomu právo domovské, slove domovský list (Heimatschein).

Právo domovské je každému velikým dobrodiním. Proto si ho važme a nezneužívejme ho. Zneužili bychom ho tehdy, kdybychom bez potřeby anebo z vlastní viny domovské obci své na obtíž byli. Toho však žádný rozšafný člověk neučiní.

C. k. ministerstvo spravedlnosti čili práv (Justiz-Ministerium) zabývá se toliko administrativními (správy se týkajícími) pracemi spravedlnosti. Pod jeho vrchním dozorem jsou soudy, státní zastupitelstva (Staatsanwaltschaft) a trestní ústavy.

Obecné soudy jsou tyto: v nejvyšší instanci a jako dvůr kasační (zrušovací) působí c. k. nejvyšší soudní dvůr ve Vídni; ve druhé instanci máme 9 vrchních soudů zemských (Ober-Landesgericht); kromě toho jest 63 soudních dvorů 1. instance (zemských a krajských soudů), při nichž zasedají také soudy porotní (Geschworenen-Gericht) pro těžké zločiny, pro zločiny a přečiny politické spáchané veřejným tiskem; konečně máme 914 soudů okresních, mezi nimiž jest 78 městských delegovaných soudů okresních.

V Čechách jest v Praze vrchní soud zemský, dále 15 zemských a krajských soudů, a 218 soudů okresních. Pro Moravu a pro Slezsko jest vrchní zemský soud v Brně; nad to má Morava 6 zemských a krajských soudů, a 77 soudů okresních. Ve Slezsku jsou 2 zemské a krajské soudy a 24 okresních.

Kromě jmenovaných jsou ještě zvláštní soudy jako soudy obchodní, vojenské atd.

Pro sporné záležitosti veřejného práva ustanoven jest ve Vídni říšský soud (das Reichsgericht). Vedle něho jest správní dvůr soudní (der Verwaltungs-Gerichtshof), který rozhoduje ve všech případech, když někdo tvrdí, že byl některým správním úřadem ve svých právech zkrácen.

Pod c. k. ministerstvo financí sluší ústřední pokladna státní, ředitelstvo státních dluhů, loterní ředitelstvo, hlavní mincovna, zemské finanční úřady, které řídí státní věci finanční v jednotlivých zemích. Tyto zemské finanční úřady jmenují se buď finanční zemská ředitelstva anebo finanční ředitelstva. Tato ředitelstva mají pod sebou na př. státní zemské pokladny pro státní příjmy a vydání v jednotlivých zemích a finanční prokuratury (poradce a zástupce státní ve věcech právních).

Na Moravě máme finanční zemské ředitelstvo v Brně, dále 32 berních úřadů první instance, 2 celní úřady a 76 berních úřadů.

Samostatný ústřední úřad, c. k. nejvyšší účetní dvůr ve Vídni má úlohu skoumatí veškerý státní účty.

9. Soudní správa.

Soudy konají právo jménem Jeho Veličenstva císaře.

Máme dvojí soudy, občanské (civilní) a trestní. Když dvě strany anebo více stran prou se o nějaké právo (na př. o dědictví), rozhoduje soud občanský, kdo právo má. Poruší-li někdo zákon, dopustí-li se totiž nějakého skutku trestního, potom ho odsuzuje soud trestní.

Myslí-li někdo, že mu jakési právo náleží, které si druhý osobuje, podá naň u soudu žalobu. Podobně žádá ten, komu se křivda stala, u trestního soudu, aby vinníka potrestal.

V jistých případech, zejména kdyby se někdo dopustil velezrády, je každý občan povinen udati vinníka soudu, sice by se stal spoluvinníkem.

Nejčastěji podávají strany své žaloby a stížnosti u soudů okresních a někdy u krajských, které vynášejí první výrok v mezích svého oboru anebo v mezích svého okršku soudního.

Nejsou-li strany tímto výrokem spokojeny, domáhají se výroku u vyššího soudu. Toto domáhání se soudního výroku sluje odvolání čili rekurs.

Výrok soudu jmenuje se rozsudek (ortel). Z rozsudku soudu okresního anebo krajského mohou se strany odvolati k vrchnímu soudu zemskému.

Nejsou-li strany spokojeny ani výrokem vrchního soudu zemského, mohou se odvolati k nejvyššímu soudnímu dvoru ve Vídni. Z výroku tohoto soudu není již žádného odvolání.

Jenom tam, kde běží o trestní rozsudek, smí odsouzený doprošovati se milosti císařské, neboť císař jediný má právo odsouzení trest prominouti anebo zmírniti.

Když chce strana podati k soudu žalobu, učini to ve schválním spise, který se jmenuje žaloba anebo také podání.

Obyčejně soud stranu předvolá a jedná s ní a se stranou protivnou o ten který případ právní.

Chceme-li se u soudu svého práva domoci, musíme je před soudcem dokázati, a k tomu vyhledává se mnohdy znalost zákona a práva.

Poněvadž málo kdo má dostatečnou znalost zákona, proto utkáme se v takových případech ku pomoci právních přátel, totiž advokátů a notářů.

Tu a tam vyskytují se však osoby, které se zabývají sepisováním žalob a jiných podání a které nejsou ani advokáty ani notáři a proto se nás platně zastati nemohou. Takovým osobám říkáme pokoutní písaři. Již naše přísloví radí, abychom šli raději ke kováři nežli ke kováříku a každý učini dobře, když se ve svých soudních záležitostech pokoutním písařům vyhne.

Při konání spravedlnosti působí také obyvatelstvo v soudech porotních.

K veřejným jednáním trestních soudů povolávají se totiž tak zvaní porotci (mužové vzati pod přísahu, neboť slovo rota znamenalo kdysi přísahu). Porotcové tito stopují pozorně soudní jednání a konečně vynášejí rozsudek, zdali shledávají obžalovaného vinným či nevinným.

Porotní soudy vybírají se z obyvatelstva tím způsobem, že do poroty povolávají se všichni v okršku toho kterého soudu osazení rakouští občané, kteří

- a) mají třicet let věku svého,
- b) umějí čísti a psátí,
- c) nejméně rok v obci jsou usazení,

d) kteří platí přímé daně bez přírážky ročně **nejméně 20 zl.**

e) kteří dosáhli doktorství na domácí universitě anebo přestáli s prospěchem zkoušku maturitní anebo **kterí** vystudovali na vysokých školách technických, anebo

f) jsou-li advokáty, notáři anebo professory.

Do poroty nemohou býti povoláni:

a) duchovní církve anebo náboženské společnosti zákonem uznané,

b) státní úředníci, kteří slouží, vyjímaje professory, potom osoby vojenské,

c) všechny osoby zaměstnané u pošty, u telegrafu a na parních lodích.

Neschopni k úřadu porotcův jsou:

a) všichni, kteří pro neduh duševní nebo **tělesný** tomuto úřadu dosti učiniti nemohou,

b) kteří nejsou v plném užívání svých občanských práv,

c) konečně ti, kteří byli trestním soudem odsouzeni a nemohou proto voliti do obecního zastupitelstva.

Odmítnouti mohou úřad porotce

a) na vždy ti, kteří překročili 60. rok věku svého,

b) členové sněmu a říšské rady, pokud trvá doba zasedací,

c) osoby z císařské dvorní služby, veřejní učitelé a lékaři, ranělci a lékárníci, jejichž nevyhnutelnost ve službě anebo v obci jich úřední představený anebo nejnižší politický státní úřad dokáže, na rok kalendářní potom následující,

d) každý, kdo byl porotcem at hlavním at náhradním, může úřad tento odmítnouti na 12 měsíců potom následujících.

Z osob, které jsou povinny zastávati úřad **porotní**, sestavují obecní představení každý rok prvotní (původní) seznam (Urliste) porotcův.

Z tohoto prvotního seznamu sestavuje zvláštní komise seznam roční, to jest seznam těch porotcův, kteří jsou povinni během toho roku v porotě zasedati.

Čtrnáct dní před dobou porotní vybere soudní dvůr losem (hřebím) ve veřejném sezení z ročního seznamu 36 hlavních a 9 náhradních porotců, kteří jsou povinni zasedati v porotní době nejprve příští.

Před každým porotním líčením pře sestaví se lavice porotcův.

Nejméně 30 porotcův musí býti přítomno. Jména jich vloží se do urny (osudí) a vynímají se po jednom.

Jak obžalovaný tak státní zástupce má právo odmítnouti porotce, jehož jméno čteno bylo.

Jak mile jest dvanáct jmen porotcův vytaženo anebo zbylo-li v nádobě jenom tolik jmen, kolik schází na 12, přestává právo odmítací.

Dvanáct z osudí vyňatých porotcův skládá porotní lavici.

Před líčením pře přísahají porotci, že budou zastávati svůj úřad tak, jak zodpovídati mohou před Bohem a před svým svědomím.

Když je po líčení pře, odpovídají porotci k otázkám, které jim soud předloží a vynesou výrok o vině či nevině obžalovaného.

Kromě toho působí obyvatelstvo při konání spravedlnosti ještě tím, že k jednáním civilních soudů ve věcech sporných povolají se dvě osoby za soudní svědky. Tito svědci zjišťují toliko svou přítomností, že bylo jednáno podle práva a zákona.

Také ku trestním líčením pře, která se vedou v tajných sezeních, berou se za svědky dva státní občané.

10. Vojenství.

Branná soustava zřízena jest v obou polovicích říše stejným způsobem.

Branná povinnost (die Wehrpflicht) jest obecná a plní se osobně; počíná prvním lednem toho kalendářního roku, ve kterém jsme dokonali 20. rok věku svého. Dočasné osvobození připouští se jenom z jistých ohledů rodinných; tak osvobozuje se na čas jediný syn otce k výdělku neschopného anebo matky ovdovělé; po smrti otcově jediný vnuk děda k výdělku neschop-

ného anebo ovdovělé babičky; bratr, když ostatní bratři a sestry nemají žádných rodičů; nemanželský syn, na němž záleží výživa nemanželské matky; konečně ten, jehož jediný bratr anebo ostatní bratři jsou v linii anebo v záloze, nemají 18 let anebo pro neduhy žádného výtělu schopni nejsou.

Ozbrojená moc skládá se ze stálého vojska, z válečného námořstva, z náhradní zálohy a ze zemské hotovosti.

Ve stálém vojsku a ve válečném námořstvu trvá povinnost služební 10 let a to 3 leta v linii a 7 let v záloze; zálohu může svolati jenom císař k doplnění stálého vojska a válečného námořstva; jinak jsou záložníci na dovolené a mají v čas míru toliko povinnost dostavovati se k občasnému cvičení ve zbrani a do shromáždění kontrolních (přehlídkových).

Zemská obrana (die Landwehr) určena jest v čas války ku podpoře stálého vojska a ku vnitřní obraně, v čas pokoje zachovává také vnitřní pořádek a bezpečnost. Stálé vojsko a válečné námořstvo činí armádu veškeré říši společnou, jednotně ustrojenou a říšskému ministru války podřízenou; zemská obrana však jest zvláštní národní zřízení každé z obou polovicí říše, které v ohledu správy náleží pod toho, kterého ministra zemské obrany, v ohledu pak vojenském podřízeno jest vrchnímu veliteli zemské obrany a ve válce poslouchá vojevodce říšské armády. V čas pokoje mohou záložníci, vyjímaje úředníky a některé jiné, provozovati své obyčejné práce občanské, když si cvičení ve zbrani odbyli. Do válečné hotovosti svolávají se zemské obrany jenom rozkazem Jeho Veličenstva, kterýžto rozkaz podepsán jest spolu od příslušného ministra zemské obrany. Když vypukne válka, může rakouská zemská obrana výmínečně poslati se také za hranice rakouské a uherská za hranice uherské; ale k tomu potřebí jest říšského zákona. Kdyby však hrozilo nebezpečí a říšské zastupitelstvo nebylo pohromadě, smí se užití zemské obrany také za hranicemi říše, ale za to odpovídá veškeré ministerstvo a dodatkem třeba ještě vymoci schválení říšského zastupitelstva.

Zemská obrana doplňuje se: a) z vysloužilých záložníků a oněch náhradních záložníků, kteří překročili věk služební ve

stálém vojsku, b) přímým vřaďováním povinných ku zbraní, a c) z takových dobrovolníků, kteří vyhověli své dostavní povinnosti, kteří nejsou povinni k zemské obraně, ale posud služby schopni jsou.

Služba v zemské obraně trvá: 2 leta pro osoby jmenované pod písmenem a) předešlého odstavce; 12 let pro osoby jmenované pod b); 2 leta anebo na čas války pro osoby pod c).

Z náhradné zálohy (Ersatzreserve) doplňuje se stálé vojsko anebo námořnictvo v čas války. Povinnost v této záloze přestává skončeným třicátým rokem věku.

Zemská hotovost (der Landsturm) podporuje stálé vojsko a zemskou obranu, kdyby nepřítel do země vtrhnouti chtěl anebo vtrhnul. Zemská hotovost jest pod ochranou mezinárodního práva. Na ten čas zřízena jest toliko v zemích uherských, v Tyrolích a ve Vorarlberku. V Uhřích záleží jenom z dobrovolníků, v Tyrolích a ve Vorarlberku však ze všech branných mužův od 18. do 45. roku, kteří neslouží ani ve stálém vojsku ani u zemských střelců.

Jako roční dobrovolníci mohou vstoupiti do vojska v čas pokoje ti tuzemci, kteří odbyli vyšší gymnasium, vyšší školu reální anebo kteří dokonali studia svá na ústavu, který těmto za rovný se pokládá. Po roční službě přicházejí do zálohy. Roční dobrovolníci povinni jsou ošatiti, vystrojiti a živiti se na svoje útraty, v jízdectvu také opatřiti si koně. Nezámožní však, kteří se prokážou známkami přednosti, maturitními anebo státními vysvědčeními, potom námořníci vzdělaní ve válečném námořnictvu připouštějí se k dobrovolné službě na společné útraty obou států. Roční dobrovolník, který přestál s prospěchem důstojnickou zkoušku, stane se důstojníkem záložným (Reserve-Offizier.)

Jiné výhody při branné povinnosti jsou následující. Kandidáti duchovního stavu dostávají dovolenou, aby v teologických studiích pokračovali; když dosáhnou vyššího posvěcení anebo když se stanou duchovními správci, zapíšu se do seznamu vojenských duchovních. Veřejní úředníci k vojsku anebo k zemské

obraně povinní, kteří potřebují studií právnických anebo státo-
vědeckých, professoři, učitelé, služebníci pošt, telegrafů a železnic
mohou pro případ války zůstat na svých místech s povolením
Jeho Veličenstva podle nevyhnutelné potřeby. Národní učitelé,
jakož majetníci zděděných hospodářství, která stačí na výživu
pěti osob a nepřevyšují čtvernásobný tento výnos, cvičí se po
dostávce 8 neděl vojensky, potom dostanou dovolenou a svolá-
vají se v čas pokoje jenom k občasnému cvičení ve zbrani.

Stálé vojsko*) skládá se z následujících šesti druhů.
1) Pěchota má 80 pluků, 1 tyrolský pluk myslivecký a 33 pra-
porů (bataljonů) polních mysliveců. Pěší pluk obsahuje 5 polních
praporů po 4 setninách (kompaniích) a 1 doplňovací prapor
o 5 setninách; 4. a 5. polní prapor spojeny jsou v čas pokoje
jako záložné komando, a ve válce oddělují se jako „záložný
pěší pluk“ od tří prvních polních praporů, které činí „linijní
pěší pluk.“ Z doplňovacího praporu, z něhož zbývá v míru
toliko kádr čili kmen, může se utvořit v čas pilné potřeby
6. polní prapor po 4 setninách. Každý z 33 samostatných pra-
porů polních mysliveců má 4 polní setniny, 1 záložnou a 1 do-
plňovací setninu. Ze 40 záložných a 40 doplňovacích setnin
mysliveckých sestavuje se v případě zbrojení 20 „záložných
mysliveckých praporů.“ — 2) Jezdeckto záleží z jedné škadrony
(setniny) jezdců tělesné stráže a z 41 pluků, totiž ze 14 pluků
dragonů, 16 pluků husarů a 11 pluků hulánů; pluk má dvě
divise se 6 škadronami a 1 doplňovací kádr, na místo něhož
nastupují v čas války 1 záložná a 1 doplňovací škadrona. —
3) Dělostřelectvo záleží ze 13 pluků polního dělostřelectva a ze
12 pluků pevnostního dělostřelectva. 4) Vojsko ženijní a pio-
nýrské má dohromady 3 pluky. 5) Vozatajský sbor má 6 zemských
komand, 36 polních, 36 záložných škadron a 6 škadron doplňo-
vacích. 6) Zdravotní sbor skládá se ze 23 oddělení.

---

*) Válečný stav polního praporu čítá u pěchoty 952, u mysliveců však
989 mužů; stav jízdného pluku má 1431 mužů, stav pluků polního
dělostřelectva 4571 anebo 4604, prapor pevnostního dělostřelectva má
1490 mužů.

Příloha I.

Zřízení státní mocnářství rakousko-uherského zakládá se na těchto základních zákonech:

1) Na pragmatické sankci císaře Karla VI. ze dne 19. dubna 1713 (přijaté stavy českými r. 1720). Zákonem tímto ustanoveno: *a*) aby všechny země říše rakouské na věčné časy pohromadě zůstaly; *b*) aby pro případ potomků mužských tito po něm na trůně následovali; a *c*) kdyby těch nebylo, aby týmž pořádkem jako mužští i ženské dědily, tedy tak, aby dcery Karlovy před dcerami císaře Josefa I. dosáhly přednosti. — Pragmatickou sankcí Rakousko znova se založilo, jest tudíž tento zákon v skutku základním zákonem nynějšího státu našeho; avšak ve vnitřních poměrech jednotlivých zemí rakouských a v poměrech jejich mezi sebou nezměnilo se pragmatickou sankcí ničeho.

2) Na pragmatikálním zákoně ze dne 1. srpna 1804, kterým císař německý František II. přijal nový titul císaře rakouského dědičného, pod kterýmžto titulem počal se nazývati císařem Františkem I. S titulem tímto dle výslovného osvědčení císařova neměly býti spojeny žádné změny ani ve vnitřních ani ve vnějších poměrech Rakouska.

Již dávno před tímto pragmatikálním zákonem sblížovaly se vlasti naše nejednou. První takové spojení u větší míře způsobil Přemysl Otakar II., kterýž se psal králem českým, markrabím moravským, vévodou rakouským, štyrským a korutanským, pánem Krajiny, slovinského Krajiště a Chebu. Když od říše německé přemožen byv zhynul, domové Habsburský a Lucemburský ujali se té myšlenky, aby ze zemí našich učinili mocný spolek, jenž by při slabnoucí vládě císařství římsko-německého

sám silou svou vlastní obstál a odolal zvláště návalu tureckého barbarstva. Již Albrechtovi II., dědici domu Lucemburského, podařilo se s Rakousy spojití Čechy a Uhry. Raní smrt syna jeho rozvázala sice na čas nový stát; nieméně neza dlouho dosáhl toho výtečný duch Maximiliana I., že obnovením dědické smlouvy s domem Jagellonským pojistil rodu svému právo ku koruně uherské a české. Vnuček jeho Ferdinand I. právo to učinil skutkem.

Od té doby srůstaly země naše pořádku úzeji v jediný mocný celek. Veliká byla rozdílnost vnitřního zřízení jejich, povah a národností; veliké byly nehody, které vnitř i vně na ně naléhaly, usilující neustále o jich roztržení: ale všemu tomu navzdory čím dále tím určitěji utvrzovala se vzájemná jednota, ba vše, co jí koli míněno bylo na záhubu, obrátilo se v největší její podporu.

Vnitřní spojení zemí našich na počátku minulého století tak bylo již pevné, že, když Karel VI. stavům jednotlivých zemí předložil pragmatickou sankci, všichni s ochotou uznali za základní zákon, aby nápotom všecky části celého státu na věky považovány byly za nerozdílný celek. A přece vždy ještě celek tento společného, moci své přiměřeného názvu neměl. Panovníkové naši, nesouce jako dědičně na hlavách svých korunu sv. římské říše, přestávali na tomto v křesťanstvu druhdy nejvyšším důstojenství, připojujíce k němu tituly královské korun uherské a české a ostatních svých zemí dědičných. Ponenáhu jen udomácoval se zvyk, nazývati mocnářství domu Habsburského podle země, ve které hlavní jeho město leží, — rakouským.

Teprve když nastaly převraty, které před půlstoletím roztráslы veškeren bývalý stav věcí v Evropě, když císařství římské snahami knížat německých o neodvislost vždy více hynulo, zvláště pak když ono důstojenství po přijetí názvu císařského v Rusích a ve Francouzích pozbylo dávné své velebnosti, a vlasti naše, vytrženy jsouce ze starých svazků s Německem, všecku sílu a všecku ochranu samy v sobě musily

hledati: uznal císař František za potřebu, aby starožitému domu a mocnářství svému dal vlastní název a příslušnou důstojnost.

„Ačkoliv jsme,“ dí v patentu, dne 11. srpna 1804 o tom vydaném, „řizením Božím a svolením kurfirstův říše římsko-německé takové hodnosti dosáhli, vedle kteréž nám pro Naši osobu nezbyvá žádati nových titulův a důstojství: nieméně starost a péče Naše, jakožto vladaře domu a mocnářství rakouského, k tomu musí býti obrácena, aby dokonalá rovnost titulu a dědičného důstojství s nejčeluhjšími panovníky a mocnostmi evropskými zachována a udržena byla, která suverénům rakouským nejen pro prastarou slávu Jich arcidomu, ale i pro velikost a lidnatost státův Jejich, tak rozsáhlá království a neodvislá knížectví obsahujících, přísluší a obyčejem mezinárodním i smluvami jest pojištěna.“

„K vůli trvalému upevnění této dokonalé rovnosti v důstojství, vidíme se pohnuty i oprávněny, podle příkladův, kteréž v minulém století císařský dvůr ruský, a nyní také nový vládce francouzský dali, abychom i My domu rakouskému, co se dotýče neodvislých jeho státův, propůjčili dědičný titul císařský.“

Věčně památný tento děj, kterým jeden z posledních kamenův položen byl ke zbudování jednoty státu našeho, přijali národové rakouští s vděčností a vlasteneckou radostí. Po celé říši světili jej velikými slavnostmi. S citem spravedlivé hrlosti spatřovali všickni v lesku nové císařské koruny rakouské zori, zvěstující krásnou budoucnost společné naší otčině. —

3) Na patentu ze dne 8. dubna 1848, vydaném od císaře Ferdinanda pro království české. Patent tento ustanovoval kromě určitého vyrčení zásady rovnoprávnosti národů: a) rozšíření sněmu zemského v Čechách, tak aby se vedle posavadních privilegovaných stavů: duchovního, panského, rytířského a městského, skládal zároveň z poslanců volených od lidu vůbec, po dvou poslancích z každého vikariatu biskupského; b) ustanoveno, aby český sněm dle toho řádu svolaný byl ústavodárným pro zemi českou; c) slibovalo se zřízení zvláštních

nejvyšších úřadů pro království české pro záležitosti vnitřní správy zemské, a konečně d) zůstavovalo se na dorozumění mezi sněmem českým, sněmem moravským a sněmem slezským, zdali a pokud by měla správa vnitřní i také zákonodárství v domácích věcech ve všech těchto třech zemích koruny české býti společné.

4) Na zákonech, od krále Ferdinanda V. dne 11. dubna 1848 potvrzených, kterými staleté zřízení Uher, na privilegiích čili přednostech stavů založené mžikem proměnilo se v ústavu docela jinou zřízenou dle novověkých vzorů konstitučních. Krátký smysl zákonů 48tých, co se týče vnějšího státního práva, je ten, že koruna uherská uznává se za stát samostatný, spojený s ostatními zeměmi Habsburskými toliko unií personálnou, a to ještě tak, že panovník nezůstává v Uhrách, má téměř jen titul krále uherského, ale moc královskou vykonává z největší části palatin.

5) Na diplomu daném dne 20. října 1860, kterým ustanoveny jsou hlavní zásady o účastenství národů v zákonodárství a hospodářství státním prostředkem společné říšské rady a zastupitelstev jednotlivých zemí, se zaručením platných historických práv jejich v mezích potřeby zachování silné jednoty říše.

6) Na patentech daných dne 26. února 1861, kterými, ačkoli měly zásady diplomu býti provedeny, přece historických práv zemí jen z části šetřeno.

7) Na státoprávních zákonech sjednaných na dlouhém sněmu uherském, jenž se počal dne 10. prosince 1865, a potvrzených dne 28. července 1867 králem Františkem Josefem I., jenž před tím 8. června 1867 na základě těchto ústupků dosáhl korunování v Uhrách.

8) Na zákonu ze dne 21. prosince 1867, týkajícím se záležitostí společných zemím uherským s královstvími a zeměmi před Litavou. Za příčinou narovnání s Uhry totiž změnily se na říšské radě vídeňské únorové patenty z roku 1861 ústavou tak zvanou prosincovou (ze dne 21. prosince 1867), kterážto ústava prohlášena jest za platnou v Čechách, v Dalmatsku,

v Haliči a Vladimírsku s Krakovem, v Rakousích pod i nad Enží, v Solnohradsku, Štyrsku, Korutanech, Krajijsku, Bukovině, Moravě, Slezsku, Tyrolsku a Vorarlbersku, Istrijsku, Gorici a Gradišce, též v městě a okrsku Terstském — čili krátce řečeno v Předlitavsku.

Konečně uvéstí sluší královské poselství ku sněmu českému ze dne 12. září 1871, v němž Jeho Veličenstvo, uznávši státoprávní postavení zemí koruny české vysloviti ráčilo ochotu, uznání toto potvrditi přísahou korunovační.

Příloha II.

Do říšské rady volí Morava 36 poslanců podle následujících skupin :

a) Velkostatek volí . . . . . 9 poslanců

b) Města :

1. Brno 2
2. Olomouc, Prostějov, Ném. Brodek 1
3. Mor. Třebová, Svítavy, Březová, Boskovice, Jevíčko, Konice, Mohelnice, Loštice, Litovel, Úsov 1
4. Nové Město, Bystřice, Žďár, Velká Bíteš, Tišňov, Telč, Jaroměřice 1
5. Jihlava, Třebíč se židovským městem, Velké Meziříčí s obcí židovskou, Stonářov 1
6. Znojmo, Dačice, Jemnice, Slavonice, Krumlov, Ivančice, Mor. Budějovice 1
7. Mikulov, Hustopeč, Hodonín, Slavkov, Kounice, Bučovice, Kyjov, Vyškov, Strážnice, Břeclav, Pohořelice 1
8. Kroměříž, Uherské Hradiště, Uherský Ostroh, Bzenec, Veselí, Uherský Brod 1

9.	Holešov, Bystřice (pod Hostýnem), Vsetín, Kelč, Zlín, Klobouky (pol. okres nhersko-hrad.), Vyzovice, Valašské Meziříčí, Přerov, Kojetín, Hulín, Tořačov	1
10.	Nový Jičín, Štramberk, Příbor, Fulnek, Frenštát, Mor. Ostrava, Místek, Brušperk	1
11.	Hranice, Lipník, Podštát, Dvorec, Libavá, Beroun, Budišov	1
12.	Šternberk, Unčov, Římařov, Šumperk, Staré Město, Zábřeh, Šilperk	1

c) Obchodní a živnostenské komory.

1.	Obchodní a živnostenská komora v Brně	2
2.	" " " " Olomouci	1

d) Obce venkovské.

Soudní okresy:

1.	Brno, Ivančice s volebním místem Brnem; Vyškov, Bučovice, Slavkov s vol. místem Vyškovem	1
2.	Kroměříž, Zlounky s volebním místem Kroměříží; Přerov, Kojetín s vol. místem Přerovem; Prostějov, Plumlov s vol. místem Prostějovem	1
3.	Litovel, Kounice s vol. místem Litovlí; Mor. Třebová, Svítavy, Jevíčko s vol. místem Mor. Třebovou; Zábřeh, Mohelnice, Nové Město s vol. místem Zábřehem	1
4.	Boskovice, Blansko, Kunštát s vol. místem Boskovicemi; Tišňov s vol. místem Tišňovem; Nové Město, Bystřice, Žďár s vol. městem Novým Městem	1
5.	Jihlava, Telč s vol. místem Jihlavou; Třebíč, Velké Meziříčí s vol. místem Třebíčí; Mor. Budějovice, Hrotovice, Náměšť s vol. místem Mor. Budějovicemi	1
6.	Znojmo, Vranov, Jaroslavice s vol. místem Znojemem; Dačice, Jemnice s vol. místem Dačicemi; Mikulov, Krumlov s vol. místem Mikulovem	1

7. Hustopeč, Židlochovice, Klobouky (polit. okres Hustop.) s vol. místem Hustopečí; Kyjov, Hodonín, Ždánice s vol. místem Kyjovem 1
8. Uherské Hradiště, Uherský Ostroh, Strážnice s vol. místem Uh. Hradištěm; Holešov, Bystřice (pod Hostýnem), Napajedla s vol. místem Holešovem 1
9. Valašské Meziříčí, Rožnov, Vsetín s vol. místem Val. Meziříčím; Uherský Brod, Klobouky (pol. okres uherskobrodský), Vyzovice s vol. místem Uherským Brodem, Místek, Mor. Ostrava, Frenštát s vol. místem Místkem 1
10. Nový Jičín, Fulnek, Příbor s vol. místem Nov. Jičínem; Hranice, Lipník, Líbová, Dvorec a moravské enklavy soudních okresů Opavského a Bilovského ve Slezsku s volebním místem Hranicemi; moravské enklavy soudních okresů Osoblažského a Hengersdorfského ve Slezsku s volebním místem Osoblahou 1
11. Olomouc s vol. místem Olomoucí; Šternberk, Římařov s vol. místem Šternberkem; Šumperk, Staré Město, Výžemberk, Šilperk s vol. místem Šumberkem 1

Obsah.

	Strana
1. Rodina	3
2. Obec	5
3. Stát	8
4. Císař	9
5. Říšský znak (erb), říšská korouhev, vlajka	11
6. Moc zákonodárná	13
7. Obecná práva státních občanův	20
8. Státní správa	30
9. Soudní správa	36
10. Vojenství	39
Příloha I.	43
Příloha II.	47

Nejdůležitější školní učebné pomůcky.

- Amerling**, obrazy k názornému vyučování, 15 sešitů (150 druhů) po 1 zl. 5 kr., 15 zl. 75 kr. na lepence 30 zl.
- ***Herrmann**, názorné vyučování v obrazech 6 zl. 66 kr., na lepence 13 zl. 60 kr.
- ***Schreiber**, velké visecí tabule k názorn. vyučování na plátně 6 zl., s lištěmi 8 zl. 64 kr.
- ***Prausek V.** hláskovací tabulky na lepence lakované ve skříní 1 zl. 80 kr.
- (Nástěnné hláskovací tabule nebudou více v potřebě a nejsou již k dostání).
Ruská počítadla po 4 zl. 50 kr. až 14 zl., Düllova počítadla po 3 zl. 50 kr. až 12 zl.
- ***Grandauer**, Elementar-Zeichenschule 12 Hefte á 40 kr. návod k tomu 30 kr.
- ***Fiedler**, anatomické tabule k tělovědě 6 zl., na plátně 10 zl., s lištěmi 12 zl.
- Kundrát**, anatomické tabule 7 zl. 50 kr., podlepené 11 zl. 70 kr.
- Geissler**, přírodopisný atlas I. Ssavci na plátně 4 zl. 20 kr., II. Ptáci na plátně 4 zl. 20 kr., III. Obojživelníci a ryby 4 zl. 20 kr., IV. Bezpaterná zvířata 4 zl. 20 kr., V. hospodářské obrazy 7 zl. 20 kr., text po 15 kr.
- ***Leutemann**, 15 obrazů zvířat 9 zl. 10 kr., jednotlivé obrazy po 72 kr.
kmeny národů 1 zl. 10 kr.
- ***Schreiber**, velké visecí tabule přírodopisu, I. Ssavci na plátně 6 zl. 48 kr. s lištěmi 9 zl., II. Ptáci na plátně 6 zl. 48 kr., s lištěmi 9 zl., III. Obojživelníci, ryby a t. d. na plátně 6 zl. 48 kr., s lištěmi 9 zl., IV. Rostlinstvo na plátně 6 zl., s lištěmi 8 zl. 64 kr., V. Nerostopis 6 zl. 48 kr., s lištěmi 9 zl. — Schreiber-ovy čtyry nástěnné tabule v hospodářství užitečných a škodlivých zvířat. Tabule I. menší ssavci, II. plazi, III. ptáci, IV. hmyzy, pavouci a stonožky.
Cena tabule I. a II. v deskách po 2 zl. 76 kr.
" III. a IV. na plátně " 3 " 78 "
- ***Hartinger**, jedlé a jedovaté houby 12 zl., natažené 16 zl. 30 kr.: text 27 kr.
- ***Lorinser**, sbírka hub 5 zl. 60 kr., text 80 kr.
- Sbírky nerostů**, (mineralií) ve skříní po 5 zl. až 100 zl.
- Bopp**, 8 visecích tabulí ku silozpytu 4 zl. 32 kr., na plátně 8 zl. 16 kr.
- 30 obrazů ze Starého zákona.** 3 zl. 20 kr.
- 30 obrazů z Nového zákona.** 3 zl. 20 kr.
- ***Bauer**, visecí mapa Rak.-uherského mocnářství na plátně 8 zl. 40 kr., s lištěmi 9 zl. 40 kr.
- ***Kozenn**, visecí mapa Rak.-uherského mocnářství, na plátně 6 zl., s lištěmi 7 zl.
- ***Kozenn**, visecí mapa Království českého na plátně 10 zl., s lištěmi 11 zl.
- " " " Moravy a Slezska, na plátně 6 zl., s lištěmi 7 zl.
- " " " Zeměkouli, na plátně 3 zl. 20 kr., s lištěmi 4 zl. 20 kr.
- " " " Evropy, na plátně 5 zl. 40 kr., s lištěmi 6 zl. 40 kr.
- " " " Palestiny na plátně 5 zl. 40 kr., s lištěmi 6 zl. 40 kr.

Šembera, mapa Moravy na plátně 8 zl., s lištěmi 9 zl. pro obecní kanceláře obzvláště se hodící.

Visecí mapy Asie, Afriky, Ameriky a Austrálie vyšly posud jen s německým textem.

Visecí mapy historické od Holle na plátně po 3 zl. 60 kr., s lištěmi po 4 zl., 4 zl. 40 kr.

*Zeměkoule po 5 zl. 30 kr. a 8 zl. 40 kr., 10 zl., 12 zl. 60 kr., 20 zl., 21 zl., až 40 zl.

Země a planestroje, od 15 zl. a od 30 zl. výše, koule nebes od 5 zl. 30 kr. výše.

***Günter**, míra metrická v mapě 80 kr., na plátně 2 zl.

***Hartinger-Kodým**, 30 obrazů hospodářských, podlepené a lakované 43 zl., cena jednoho obrazu 1 zl. 48 kr.

Obrazy Jeho Velič. císaře pána, korunního prince a císařovny, malované po 4 zl. nejvhodnější vydání v rámcích po 7 zl., 9 zl., 10 zl. 60 kr., 12 zl.

Kristus na kříži, barvotisk v rámcích po 5 zl. 50 kr. a 6 zl.

*Kreidlův nový úplný fysikální chemický aparát pro školy obecné.

I. Serie sestává z 25 aparátů a stojí 18 zl. —
II. " " " 18 " " " 13 " —
III. " " " 2 " " " 14 " —
IV. " chemický aparát, 27 druhů stojí 5 " —

Tyto 4 serie dohromady stojí i s embaláží a tištěným návodem 50 zl. — r. m. Razítka a pečete pro obecní představenstva a školy národní a obecné v nejnižších cenách — rychle se obstarávají.

■ Na obecních a národních školách vůbec přípustěné školní pomůcky poznamenaný jsou * ■

Školní tiskopisy arch po 2 kr.

Čís. I. **Katalog** o prospěchu a návštěvě školy žáků, II. **Týdeník** o pojednané látce učebné, III. **Školní zprávy** (2 expl. na archu), IV. **Školní matrika**, V. **Popisná kniha**, VI. **Kniha o propuštění** VII. **Matrika** o soukromých zkouškách, VIII. **Seznam** školní knihovny, IX. **Inventář** učebných prostředků, X. **Inventář** školního nářadí, XI. **Vysvědčení na propuštění ze školy** (2 expl. na archu), XII. **Vysvědčení na odchodnou ze školy** (2 expl. na archu), XIII. **Frekventační vysvědčení** (2 expl. na archu), XIV. **Entlassungs-Zeugnis** f. d. Bürgersch. (2 expl. na archu), XV. **Jahres-Zeugnis** f. d. Bürgersch. (2 expl. na archu), XVI. **Lehrer-Gehalts-Quittungen** (2 expl. na archu), XVII. **Jednací protokol**, XVIII. **Seznam kněh chudobinských**, XIX. **Seznam knihovny žáků**, XX. **Seznam trestů pro zanedbání návštěvy školní**. — K tiskopisům čís. 1, 2, 5, 11, 18—20 jsou zvláštní obálky k dostání. — Všechny pro školní a místní představené předepsané tiskopisy jsou **dle nařízení** vysoké c. k. **zemské školní rady** zhotovené.